

marineblad

nummer 2, maart 2010, jaargang 120

Uitgave van de Koninklijke Vereniging van Marineofficieren

KVMO

- Aandeel defensie-uitgaven daalt
- Future Urban Extreme Littoral-Land (FUEL-L)
- Machteloosheid gedurende een vredesmissie

- 3 **COLUMN**
Voorzitter KVMO
- 4 **INLEIDING**
Aandeel defensie-uitgaven daalt
- 6 **ARBEIDSVORWAARDEN**
Het materieel recht op nadienen
- 8 **KENNIS EN WETENSCHAP**
Project 'Future Urban Extreme Littoral
– Land (FUEL-L)' – 2015 and beyond
- 15 **REACTIES**
- 16 **KENNIS EN WETENSCHAP**
Machteloosheid gedurende een
vredesmissie, waarom en waar leidt
dat toe?
- 21 **BOEKEN**
- 22 **IN BEELD**
LTZA1 drs. E. van den Heuvel
- 24 **HISTORIE**
Kegelen, een vergeten marinetraditie
- 26 **COLUMN**
Ko Colijn
- 27 **BOEKEN**
- 28 **DE MARINEFAMILIE**
Familie De Wolf
- 32 **BOEKEN**
- 33 **KVMO-ZAKEN**
Thema-avond Maritieme Visie en de
Brede Heroverwegingen;

Jeneverkruis

Gedachtenisruimte MLD

Regioactiviteiten

Aandeel defensie-
uitgaven daalt

4

Het materieel recht op
nadienen

6

FUEL-L

8

Machteloosheid
gedurende een
vredesmissie

16

Kegelen, een vergeten
marinetraditie

24

ISSN: 0025-3340

Hoofredactie:
KLTZA R.C. Hunnago
KLTZ b.d. mr O.W. Borgeld, a.i.

Eindredactie
KLTZ b.d. mr O.W. Borgeld, a.i.

Artikelencommissie
LTZT F.G. Marx M.Sc., LTZE 2OC dr. ir. W.L.
van Norden, KTZE ir. V.C. Rademakers,
LTZ2OC drs. R.M. de Ruiters, KTZ b.d. L.J.M.
Smit, LNTKOLMARNIS drs. A.J.E. Wagemaker
MA, KLTZA mr. H. Broekhuizen.

Medewerkers:
Mw. drs. Z. Borgeld-Guman,
LNTKOLMARNIS H.J. Bosch Bc,
prof.dr. J. Colijn, KLTZT H. Boomstra (cartoon)
AVDD (foto's, tenzij anders vermeld)

Adres redactie
Wassenaarseweg 2
2596 CH Den Haag
Tel. 070-383 95 04
marineblad@kvmo.nl
www.kvmo.nl

Vormgeving
Frank de Wit
Tel. 038-455 17 54

Drukwerk
Thieme MediaCenter Zwolle
Postbus 1025
8000 BA Zwolle

Advertenties
070-383 95 04

Abonnementsprijs
Voor leden van de KVMO is het Marineblad
gratis
Niet-leden betalen € 49,50 (NL) of € 69,50
(buitenland) per jaar

Copyright Marineblad
Overname van artikelen is enkel toegestaan na
schriftelijke toestemming van de redactie en
onder uitdrukkelijke vermelding van de bron.
Artikelen in het Marineblad vertolken niet
noodzakelijk de visie van het hoofdbestuur van
de Koninklijke Vereniging van Marineofficieren
of van de redactie. De inhoud van artikelen
blijft geheel voor verantwoording van de
auteur(s). De wijze van aanleveren van artikelen
is in te zien op www.kvmo.nl/marineblad.

Adreswijziging
Zo tijdig mogelijk schriftelijk doorgeven aan:
Secretariaat KVMO
Antwoordnummer 93244
2509 WB Den Haag
(geen postzegel nodig)
of secretariaat@kvmo.nl

Foto Cover:
Urban Extreme Littoral (AVDD)

Topsport

De geplande medailleoogst in 'Svenconver' is niet doorggegaan. Topsport is bij vlagen bizar. Het Wilhelmus werd toch nog viermaal gespeeld voor Nederlandse topsportprestaties. De topprestaties die Nederlandse militairen overal ter wereld elke dag weer neerzetten, leveren ook alom waardering op.

Helaas blijft het vaak bij woorden – woorden zijn immers gratis. De ledenraadpleging over de arbeidsvoorwaarden inzetbrief van de staatssecretaris is afgerond. De leden hebben begrip voor de uitdagingen waar wij, als verantwoordelijkheid dragende officieren, met Defensie de komende jaren voor staan. Maar op basis van de inzetbrief van

Defensie is geen open en reëel overleg mogelijk en de brief getuigt niet van echte waardering voor het loyale personeel.

Inmiddels is het kabinet Balkenende IV gevallen over de kwestie Uruzgan. Hierdoor is een groot aantal dossiers controversieel verklaard; zo ook het AOW-dossier. Dat maakt de arbeidsvoorwaardenonderhandelingen wellicht eenvoudiger, maar de korte en langere termijn moeilijkheden voor Defensie zijn nog lang niet verdwenen.

Korte termijn: de MATEX is in februari al uitgeput. Gereedstellingprogramma's van operationele eenheden en instandhoudingsprocessen zijn opgeschort, magazijnen raken leeg. Reeds geleverde diensten en producten worden niet tijdig door Defensie betaald. Aankopen voor de lopende missies kunnen gelukkig gewoon doorgang vinden, maar elke aankoop moet uitputtend worden onderbouwd, hetgeen weer een extra druk op de bedrijfsvoering legt. Want vacatures schrijven geen onderbouwingen.

Langere termijn: de 'reorganisatie zonder weerga' van 2005, waarbij er 11.000 functies zijn verdwenen en complete onderdelen werden opgeheven, heeft blijkbaar nog steeds niet gebracht wat werd beoogd: evenwicht. Bij nieuwe bezuinigingen op Defensie moeten we niet routinematig denken in 'minder tanks, vliegtuigen en schepen'. Er moet in de eerste plaats uitermate kritisch worden gekeken naar de snel stijgende overheadkosten. Sinds 2003 zijn de uitgaven van de OPCO's met 6% gestegen, de overheadkosten echter met 26%!

De bureaucratisering van Defensie neemt hand over hand toe, maar om in een onzekere omgeving zijn taak effectief uit te voeren heeft een militair flexibiliteit (weinig bureaucratie), handelingsvrijheid (vertrouwen van zijn hogere commando) en redundancy (één is geen) nodig. Door alle efficiency operaties en het bedrijfsmatige standaardproces denken dat binnen Defensie heeft postgevat, is dat allemaal uitgehold. Een gezonde defensieorganisatie heeft juist minder bureaucratie, meer vertrouwen in het gezond verstand en meer handelingsvrijheid voor commandanten op alle niveaus nodig.

Dit Marineblad bevat weer interessante en zeer diverse artikelen, over de defensiebegroting, over een moderne manier van expeditieair optreden en over de mogelijke gevolgen van schuldgevoelens tijdens en na uitzendingen.

Ik wens u veel leesplezier.

Aandeel defensie-uitgaven daalt

Het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) rapporteert regelmatig over de cijfermatige zaken van diverse maatschappelijk relevante thema's. Binnen het thema *Overheid en politiek* is in december 2009 door het CBS over Defensie gepubliceerd. Dit is verheugend, want veel wetenschappelijke belangstelling op dit gebied is er in Nederland niet te ontdekken. De publicatie - met als titel *Aandeel defensie-uitgaven daalt* - is geschreven door Fred Arkesteijn en betreft een internetpublicatie die, via de website van het CBS valt te downloaden (<http://www.cbs.nl>). Op inzichtelijke wijze worden in dit artikel de cijfers die het CBS over Defensie heeft verzameld, over de afgelopen vijf jaren gepresenteerd en deels van commentaar voorzien. Onze bijdrage bespreekt de publicatie van Arkesteijn en plaatst de inhoud van het artikel in een wat breder perspectief.

Een noot vooraf

Vooraf moet worden aangegeven dat de indeling die het CBS hanteert voor de rijksuitgaven (hierna te noemen: 'statistische codering') in internationaal overleg binnen de VN (1998) is vastgelegd. Dit betreft een indeling in hoofdfuncties – waarvan landsverdediging er een is – en vervolgens naar functies, bijvoorbeeld de Marine. Deze indeling stemt niet geheel overeen met de indeling in ministeries. Voor het ministerie van Defensie is de grootste aanpassing dat de Marechaussee, daar waar het de binnenlandse taak betreft, onder de noemer van de hoofdfunctie 'orde en veiligheid' wordt gebracht.

Ontwikkeling van de uitgaven voor Defensie

Het eerste onderwerp dat wordt aangesneden is het verloop van de uitgaven voor Defensie. Deze uitgaven worden gezien in de tijd en vergeleken met de totale rijksuitgaven. Het CBS constateert dat de uitgaven voor Defensie in verhouding tot de totale rijksuitgaven minder zijn gestegen. Het aandeel van defensiegedelen is namelijk gedaald van 5,6% in 2003 naar 5,3% in 2008. Deze daling wordt klaarblijkelijk als de belangrijkste conclusie gezien, omdat de titel van de publicatie hiernaar verwijst. Aan het eind van onze beschouwing komen we daarom wat uitgebreider terug op deze conclusie.

De defensie-uitgaven worden in het artikel voorts in verband

gebracht met het bruto binnenlands product (BBP). Aangegeven wordt dat in 2005 en 2006 het groepercentage van de defensie-uitgaven op zijn minst gelijke tred hield met de ontwikkeling van het BBP. Dat is opmerkelijk want dit was de tijd waarin de overheid terughoudend was met het uitgeven van extra geld.

Personeel

Het tweede onderwerp betreft het personeel. Arkesteijn constateert dat het aantal voltijd functies in de periode 2003-2008 is

het aantal voltijd functies is in de periode 2003-2008 afgenomen van 72.000 tot 61.000

afgenomen van 72.000 tot 61.000. Ook concludeert hij dat van die functies eind 2008 circa 16% niet was gevuld.

Verdeling uitgaven binnen de krijgsmacht

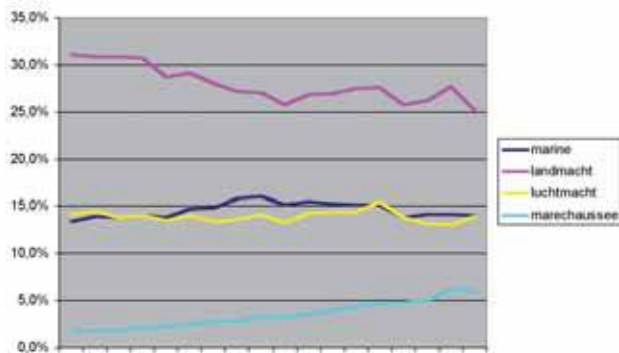
Het derde onderwerp behandelt de verdeling van de uitgaven binnen de krijgsmacht. Arkesteijn laat zien wat de indeling con-

form de ‘statistische codering’ oplevert aan informatie. Allereerst wordt ingegaan op de verdeling over de onderdelen van Defensie. Daarbij wordt gebruik gemaakt van een tabel, die in verkorte vorm, is overgenomen als tabel 1.

Uitgaven	2003	2008
Algemeen	1.224	2.287
Landmacht	2.081	2.272
Luchtmacht	1.456	1.202
Zeemacht	1.349	932
Militaire pensioenen	952	1.083
Buitenlandse militaire bijstand	238	413
Totaal	7.299	8.190

Tabel 1: de uitgaven per onderdeel volgens het CBS in € mln.

De Marechaussee ontbreekt in dit lijstje. Zoals hierboven is aangegeven is ‘het civiele deel van de Marechaussee’ statistisch ondergebracht bij een andere hoofdfunctie. De pure militaire taak van dit commando kost volgens het CBS €200 miljoen en is ondergebracht bij de post ‘Algemeen’ in tabel 1. De post ‘Algemeen’ is zoals blijkt uit tabel 1 aanzienlijk toegenomen. Deze toename lijkt ten koste te zijn gegaan van de Luchtmacht en de Marine. Dit is echter een foute beeldvorming, want het is alleen een verschuiving van administratieve aard. De oorzaak is waarschijnlijk een andere statistische codering van uitgaven. Die administratieve handeling brengt de krijgsmacht overigens zelf aan met behulp van richtlijnen van het CBS. De reden van die verschuiving is wellicht ‘de administratieve omwoel’ die de vorming van de Defensie Materieel Organisatie (DMO) en het Commando Diensten Centra (CDC) met zich heeft meegebracht. Op basis van tabel 1 kunnen dus weinig conclusies worden getrokken. Arkesteijn doet dat ook niet. Overigens hebben De Bakker, Westerink en Beeres (2008) in een eerder onderzoek de genoemde algemene kosten wel toegerekend aan de krijgsmachtdelen. Dat resulteerde in de bevinding dat hoewel de Marine natuurlijk kleiner is geworden, het percentage van het defensiegeld dat aan de Marine werd besteed sinds 1990 eigenlijk nauwelijks is veranderd. Dat percentage bedraagt ongeveer 15% (zie figuur 1). Eenzelfde conclusie kan worden getrokken voor de Luchtmacht. Alleen de Landmacht heeft echt moeten inleveren. Hier staat een groter wordende Marechaussee tegenover.

Figuur 1: Aandeel operationele commando's in totale uitgaven krijgsmacht (De Bakker, Westerink en Beeres, 2008, p.27)

Tot slot beschrijft het artikel enkele veranderingen bij de krijgsmachtdelen. Arkesteijn gaat daarbij vooral in op veranderingen op materieel gebied en over de ontwikkeling van de uitgaven voor crisisbeheersing.

Het aandeel defensie-uitgaven daalt

Dan is het nu tijd om terug te keren naar de titel van het artikel. Dat het aandeel van Defensie in de totale overheidsuitgaven in de periode 2003–2008 is afgenomen, valt niet te bestrijden. Maar wat is de waarde van die constatering? Voor een antwoord hierop maken we gebruik van dezelfde gegevens waarop CBS zijn uitspraken baseert. Deze gegevens worden gepresenteerd in tabel 2.

Hoofdfuncties	2003	2008	groei in %
Algemeen bestuur	43.996	51.539	17
Landsverdediging	7.299	8.190	12
Openbare orde en veiligheid	8.254	10.930	32
Economische aangelegenheden	17.711	17.827	1
Milieubescherming	955	1.144	20
Volkshuisvesting	1.623	1.396	- 14
Volksgezondheid	7.700	9.008	17
Cultuur & recreatie	1.755	1.943	11
Onderwijs en onderzoek	20.834	25.582	23
Sociale bescherming	20.564	31.252	52
Totaal	130.691	158.811	22

Tabel 2: Lopende en kapitaaluitgaven voor hoofdfuncties van de rijks-overheid in € mln (bron: <http://statline.cbs.nl>; cijfers per 14-9-2009).

er zijn klaarblijkelijk politieke keuzes gemaakt, waaronder de keuze om meer geld te besteden aan interne dan aan externe veiligheid

Deze tabel geeft aan dat niet alle andere beleidsvelden in gelijke mate van de groei van de rijksuitgaven hebben geprofiteerd. Er zijn klaarblijkelijk politieke keuzes gemaakt, waaronder de keuze om meer geld te besteden aan interne (openbare orde en veiligheid) dan aan externe veiligheid (landsverdediging). Tabel 2 toont duidelijk aan dat de krijgsmacht niet de enige is die van die keuzes te duchten heeft. Zo men de binnenlandse taak van de Marechaussee ook meeneemt dan komt de groei van Defensie uit op ongeveer 14%. De conclusie is dan dat, ten opzichte van de meeste delen van de overheid, de groei van Defensie niet uit de toon valt.

De auteurs danken Robert J. Smits voor zijn commentaar op een eerdere versie van dit artikel.

Literatuur

De Bakker, E.J., E.J. Westerink en R.J.M. Beeres (2008) *Belastinggeld voor vrede en veiligheid*. Publicatie van de Faculteit Militaire Wetenschappen no. 2008/03. Breda: Nederlandse Defensie Academie.

Dr. E.J (Eric Jan) de Bakker (KTZA bd) werkte van 2006-2010 als onderzoeker op het gebied van defensie-economie aan de Nederlandse Defensie Academie.

Dr. R.J.M (Robert) Beeres is universitair hoofddocent *defence accounting control & economics* aan de Nederlandse Defensie Academie en universitair hoofddocent aan de Nyenrode Business School.

Het materieel recht op

Als uitkomst van het arbeidsvoorwaardenoverleg in 2000, resulterende in het arbeidsvoorwaardenakkoord 2000-2001, zijn de Samenwerkende Centrales van Overheidspersoneel en Defensie overeengekomen dat de actief dienend militair het recht heeft de werkgever te verzoeken om het leeftijdontslag uit te stellen: het zogenaamde 'nadienen'. Dit recht is formeel vastgelegd in de Beleidsnota vrijwillig nadienen militairen, kenmerk P/2001004838 d.d. 16 juli 2001.

Dit materieel recht op nadienen, zoals dat formeel wordt genoemd, is echter aan regels en voorwaarden gebonden. Uit recente signalen moet worden opgemaakt dat deze regels en voorwaarden niet altijd op de juiste wijze worden ingevuld.

De Beleidsnota vrijwillig nadienen militairen

Elke actief dienende militair in FPS fase-3 kan, aan het einde van zijn diensttijd bij Defensie een verzoek indienen om te mogen nadienen. Dit formele verzoek dient minimaal negen maanden voorafgaande aan de vastgestelde datum leeftijdontslag (LOM) aan Defensie te worden aangeboden. Uitgangspositie is dat Defensie dit verzoek zal honoreren. Hiertoe dient een aantal vastgelegde stappen te worden genomen.

Indien u zo'n verzoek heeft ingediend, zal Defensie u benaderen met de mededeling dat het verzoek in behandeling is genomen en dat het voornemen bestaat het verzoek formeel te honoreren wanneer overeenstemming is bereikt over de toe te wijzen functie. De tweede stap is dat Defensie u een functieaanbod zal doen. Dit aanbod kan zich beperken tot één functie, maar kan ook een aantal functies betreffen. Defensie heeft hierbij een indelingsplicht. Deze indelingsplicht houdt in dat Defensie u minimaal één functie moet aanbieden. Hierbij (hoeft/)mag Defensie zich niet (te) beperken tot

uitsluitend uw eigen krijgsmachtdeel. Uitsluitend indien er binnen de gehele krijgsmacht geen geschikte functies beschikbaar zijn, kan Defensie hiervan afwijken. Deze indelingsplicht houdt niet in dat de normale regels voor het functietoewijzingsproces ter zijde mogen worden geschoven. De Beleidsregel aanstelling, functietoewijzing en bevordering Defensie is onverkort van kracht. Zo zal u, net als elke andere militair, gewoon moeten voldoen aan de gestelde kennis- en ervaringseisen voor die specifieke functie. In de Beleidsnota vrijwillig nadienen militairen is tevens vastgelegd dat in voorkomend geval ook een functie op een lager rangniveau door Defensie aan u mag worden aangeboden. Indien u en Defensie overeenstemming hebben bereikt over de toe te wijzen functie, zal Defensie uw verzoek tot nadienen formeel honoreren. Indien er geen overeenstemming kan worden gevonden over de aangeboden functie, of wanneer er geen functies beschikbaar zijn, zal Defensie uw verzoek tot nadienen formeel afwijzen.

Het opschorten van de Beleidsnota vrijwillig nadienen militairen 2004

In de brief van de staatssecretaris van Defensie aan de Tweede Kamer 'Vaststelling van de begrotingsstaat van het Ministerie van Defensie (X) voor het jaar 2004', de zogenaamde personeelsbrief,

nadienen

van september 2004, schreef de staatssecretaris 'De personele gevolgen van de maatregelen uit het Strategisch Akkoord en de Prinsjesdagbrief zijn groot: ongeveer 9.000 functies zullen verdwijnen. Hierbij blijft het echter niet. Het personeelsbestand wordt met nog eens 3.000 verkleind, voornamelijk als gevolg van de overschrijding van de begrotingssterkte 2003. Door het succes van de werving is er thans bij Defensie meer personeel in dienst dan was begroot. Hierover is de Tweede Kamer in de brief van 3 april jl. reeds geïnformeerd. De verdere verkleining van het personeelsbestand wordt voorts veroorzaakt door interne reorganisaties. Het meest omvangrijke reorganisatieproject betreft de "Stroomlijning Bedrijfsvoering en Staven" van de Koninklijke Landmacht.' In het vervolg van deze brief beschreef de staatssecretaris een aantal reeds genomen maatregelen, alsook een aantal concrete plannen om invulling te kunnen geven aan de voorgenomen personeelsreductie. Zo schreef hij onder andere: 'Daarnaast bestaat het concrete voornemen om het nadienen van beroepsmilitairen met een aanstelling voor onbepaalde tijd (BOT-militairen) te beëindigen'.

Door middel van een andere uitvoeringssystematiek van de Beleidsnota werd met ingang van 2004 uitvoering gegeven aan de personeelsbrief van september 2003. Het recht op nadienen werd gekoppeld aan een aantoonbaar organisatiebelang. Aangezien er vanwege de reorganisaties veel personeel diende af te vloeien was de conclusie van Defensie vervolgens dat nadienen niet in het belang van de organisatie was.

Gedurende de periode 2004 tot heden hebben veel militairen hun verzoek tot vrijwillig nadienen afgewezen zien worden. De afwijzing van het verzoek tot nadienen heeft een aantal van hen doen besluiten de afwijzingen juridisch aan te vechten. Dit 'gevecht' heeft uiteindelijk voortgeduurd tot aan de Centrale Raad van Beroep. Op 1 december 2005 heeft de Centrale Raad van Beroep uitspraak gedaan in deze beroepzaken. De Centrale Raad van Beroep concludeerde dat Defensie de Beleidsregel uit 2001 niet had aangepast naar aanleiding van de personeelsbrief van september 2003. Op basis daarvan had Defensie deze verzoeken niet mogen afwijzen. Het argument van Defensie dat door het nadienen van een UKW-gerechtigde² militair een andere, jongere, militair moet worden ontslagen bracht hierin geen verandering.

Ondanks deze uitspraak heeft Defensie nog in 2007, in de Beleidsnota herziene richtlijnen aanstelling gewezen militairen van 4 december 2007, de koppeling tussen vrijwillig nadienen en aantoonbaar organisatiebelang bekrachtigd. Hiertegen heeft een aantal militaire vakbonden stelling genomen. Dit heeft ertoe geleid dat op 16 april 2009 Defensie door middel van een brief formeel heeft verklaard dat de Beleidsnota uit 2001 in zijn totaliteit onverkort van kracht is.

Het standpunt van de FVNO|MHB

De FVNO|MHB bevindt zich in een spagaat als het gaat om het materieel recht op nadienen. Als beroepsvereniging is de FVNO|MHB niet gelukkig met het materieel recht op nadienen en ziet een aantal negatieve consequenties van dit recht:

Sinds 2001 is de LOM-leeftijd verhoogd tot 60 jaar. Daarbij is de leeftijd tot wanneer een militair operationeel ingezet mag worden gesteld op 55 jaar. Hierdoor is de situatie gecreëerd dat de militair de

laatste vijf jaar van zijn diensttijd uitsluitend niet-operationele functies kan vervullen. Uitsluitend op eigen verzoek van de militair kan hiervan worden afgeweken.

Daarnaast is de krijgsmacht sinds 2001 zeer frequent operationeel ingezet. Hierdoor bestaat bij een deel van het personeel de behoefte om na enkele operationele functies tijdelijk een functie in de luwte te vervullen. Aangezien deze functies echter veelal worden vervuld door het eerder genoemde personeel in de leeftijdscategorie 55-60 kan ook zonder nadienende militairen aan deze wens niet altijd invulling worden gegeven. Voor een deel van dit personeel is dit een reden om de defensieorganisatie te verlaten.

Het materieel recht op nadienen versterkt echter het probleem om het jongere personeel een niet-operationele functie te laten vervullen. Gezien de leeftijdscategorie waartoe de militair die wil nadienen behoort, gebeurt het nadienen immers bij uitstek op een niet-operationele functie.

Het nadienen heeft nog een tweede negatief effect. Nadienen beperkt de carrièrekansen van het jongere personeel. De militair die nadiënt, doet dit in principe in een functie op het niveau van zijn eindrang. Het functietoewijzingsbeleid van Defensie bepaalt dat bij een functietoewijzing een militair met de juiste rang voor gaat op een militair die tot die rang bevorderd dient te worden. Door het nadienen blokkeert deze militair een functie welke anders door de te

nadienen beperkt de carrièrekansen van het jongere personeel

bevorderen collega kan worden vervuld. Het bevorderen van een militair maakt ruimte vrij op dat rangsniveau waardoor vanaf het onderliggende rangsniveau een collega kan worden bevorderd. Gesteld kan worden dat het nadienen van een KLTZ de carrière van een LTZ2 vertraagt.

Het laatste argument waarom de FVNO|MHB niet gelukkig is met het materieel recht op nadienen is gelegen in de uitspraak van de CRvB. Het is voor de FVNO|MHB onbestaanbaar dat bij een reorganisatie een jonge collega het risico loopt te worden ontslagen omdat een collega, die met leeftijdsontslag mag, na zich langdurig te hebben ingezet voor Defensie, een verzoek indient om te mogen nadienen, dat op die gronden niet mag worden afgewezen. Dat wil niet zeggen dat de FVNO|MHB tegen nadienen is. Nadienen kan voor de organisatie ook positieve effecten hebben. Hierbij moet bijvoorbeeld gedacht worden aan moeilijk te vullen vacatures, bijvoorbeeld vanwege de benodigde specialistische kennis. Ook in tijden van personeelstekort is nadienen een methode om de organisatie gevuld te houden. Het gaat de FVNO|MHB als beroepsvereniging echter specifiek om het materieel recht en de daaraan hangende consequenties.

Als belangenbehartiger staat de FVNO|MHB aan de andere kant. Toegekende rechten kunnen niet eenzijdig aan de kant geschoven worden, wanneer het Defensie even niet uitkomt. De FVNO|MHB maakt zich hard voor de rechten van haar leden. In voorkomend geval zal de FVNO|MHB zich dan ook inzetten om het materieel recht tot nadienen voor haar leden af te dwingen.

¹ Waar staat 'hij' of 'zijn' kan ook respectievelijk 'zij' of 'haar' gelezen worden.

² Een militair die met leeftijdsontslag gaat krijgt een uitkering op basis van de Uitkeringswet gewezen militairen (UKW).

Project 'Future Urban Extreme Littoral – Land (FUEL-L)' – 2015 and beyond.¹

An awareness raiser about a personal multi-disciplinary research project into future military-civil engagement in (mega) coastal conglomerations. This article is an introduction into this complex operating environment. It is aimed to spark debate on the role of the future military (in a joint and combined, interagency setting), define future force structure, training and equipments requirements and crucial enabling mechanisms. FUEL-L is very much 'work in progress' and interaction with respondents will be most valuable.

Introduction

With increasing recurrence, articles are published that discuss the effects of migration towards the coastal (littoral²) areas in the world, explaining a variety of reasons and introducing possible future risks and threats. A common cause for most risks is the quest for resources and base necessities such as food and potable water. Others follow the prevailing level of criminal activity, where one could argue that there is a possible relation between the size of the population, the level of unemployment and the level of crime. Some passionately discuss the risks to the environment, where functioning civil institutions find it increasingly hard to deal with the influx of people into already poorly regulated and polluted areas, with defunct or no existing sanitation infrastructures. All this is even further compounded in certain regions by failing agricultural schemes, due to changes in weather patterns. With more people moving into already congested areas it will simply create a downward spiral of living circumstances especially in the already endemic poorer areas of the world. It will create a vicious cycle between poverty, urban poverty and environmental burdens.

Cities are associated with environmental degradation, squalor, poverty and crime. It is only in recent years that policymakers have begun to understand that well-planned and well-governed cities can prevent the negative conse-

quences of urbanisation, and can actually provide an opportunity to address and mitigate urban poverty and environmental degradation'³

In the littoral, the military are increasingly aware that the threats facing them are unique and require specialist equipment and training. A wide spectrum of conventional and asymmetric threats effects all naval, coastguard and commercial shipping. These threats necessitate a coordinated strategy between various civilian and military organisations. The Royal Netherlands Navy Command *Maritime Vision 2030 Paper* clearly recognises these developments. It does not yet address in very specific terms, the 'So What' of these developments and how the Netherlands Navy in particular could best respond.

The purpose of Project FUEL-L is to study, research and raise for discussion the interlocking effects, specifically caused by an increasing expansion of urban littoral conglomerations. A secondary aim is to distill insights that can contribute to and inform national, NATO and EU⁴ concept development and policy making for future military engagement in specific operating areas. At this stage of research, no deliberate geographical boundaries are set, although one should not deduce from this that for instance Dutch Forces will always be able to operate as part of a wider coalition world-wide. From a military point of view, FUEL-L assesses options for employment of combined/joint maritime, amphibious and other forces and agencies. Of note are the non-military aspects that underline the strong interface and emphasis of Project FUEL-L with the civil dimension of future operations.

On 26 November 2009 Dr Sebastian Reyn, Director of the Future Policy Survey regarding the future of the armed forces of The Netherlands, reiterated that 'the world becomes more uncertain, less secure'. Whilst many will probably concur it is far more difficult to draw the correct deductions and set wheels in motion that will – for

Copyright FT, reprinted with kind permission.

instance – allocate adequate financial resources to prepare the Armed Forces for 2020 and beyond, independent of the political bias of the in-place government. Whatever the choices being made, future engagement in (littoral) urban areas should influence policy direction.

Following this introduction, I continue setting the scene by introducing an envisaged added focus for Maritime Forces (operating in a combined-joint context) on engagement and specific activities in the future urban extreme littoral. Then, I will provide an insight in the scope of Project FUEL-L, by describing the current structure of the project and the next phases of the project. I end by offering some ‘food for thought’.

Maritime Focus – With capable inland reach and supporting effect

Maritime expeditionary forces, operating in a *cooperative*, combined and joint context are and remain forces of choice for operations in the littoral and adjacent land environment. Operations and type of missions span across a broad range of employment options: from military and/or humanitarian assistance to local authorities in a benign environment by invitation, to discreet focused intervention in a specific area bounded by time and space, to more prolonged military operations in a much wider littoral environment including major urbanised conglomerations and industrial infrastructures and with a diverse tapestry of economic, cultural, ethnic and/or historical influences.

As by definition littoral super cities border the seas. Maritime expeditionary forces provide, at least in theory, assured access. They can and should bring niche capabilities to complement in-place Host Nation military, police, civil emergency services and institutions and other agency capabilities. To fully anticipate and understand this future urban extreme littoral operating environment and adequately organise and prepare the force package, becomes quintessential to maintain enduring maritime relevance. Not downgrading traditional maritime roles, there should be an increased focus on the littoral urban land environment. All military must become

intimately at home in it, maintaining agility and adaptability and ensure ‘4-dimensional manoeuvre dominance’. The term ‘4th dimension’ is introduced to specifically capture the sub-terranean battlespace and the time consuming aspect of operations below street level since the most expensive infrastructures are situated below ground level. The sub-terranean battlespace presents unique challenges and risks, with specialist skills required across wide fields of expertise.

The maritime security umbrella does not stop at the edge of the water! It requires significant additional training for both joint staffs and forces, including interagency representation. It also requires a new Mindset (with capital ‘M’)⁵. This new Mindset must foremost accept that military forces may – more than before – play a supporting role to local, foreign civilian institutions and that Key Relation Building⁶ with local actors precedes military supporting operations in order to establish a viable level playing field from the outset. Key Relation Building must go hand in hand with Key Leader Engagement (KLE) as it underscores the purpose of KLE: engagement with other involved parties, not necessarily agreeing at first, in order to establish mutual trust as key prerequisite for further constructive cooperation. It follows a people centric approach, with its success measured by for instance the amount of established ‘Hotlines with new friends’ and proven understanding of what is called ‘White (neutral) Situational Awareness’.

Shaping the Future – Shaping the Expectations

Both the political and military leadership at all levels of command must be attuned to future engagement in these highly complex, hybrid and demanding urbanised littoral environments and recognise the opportunity to rapidly deliver a ‘Capability at Readiness’ that is both fit for purpose and affordable. To truly understand complexity, our politicians must look at the detail of military options and the many interlocking factors to make an informed decision, clearly without losing the overview. However, ignoring the detail at an early stage will increase the risk of setting ourselves up for potential failure and/or increasing operating costs at a future stage.

“4th dimension”: Subterranean Infrastructure

But not visible

- Sewer and storm water disposal and treatment systems
- Utility services, incl. communication and data systems
- Garages and workspaces
- Disused facilities (e.g. shelters)
- Major fuel and gas pipelines
- etc, etc

“4 dimensional view” - SO WHAT??

Supporting civilian authorities.

The combined effects of the current financial crisis, climate change, mass migration and resource/energy concerns may very well start to show at some distant time in the future despite recent sounds of optimism. While there may be a pressing reason and clear mandate for intervention, some nations may find it increasingly hard to contribute with appropriate capabilities at readiness in the right quantities and at considerable distance from home. The decision to proceed with building the multi-purpose joint support vessel HNLMS Karel Doorman to support expeditionary operations very much determines to what extent The Netherlands can continue to contribute to future joint operations from the sea at strategic distance as part of an ESDP⁷ or coalition pre-positioned force responding to an emerging crisis.

It is for such [financial] reasons that one might cautiously predict that future missions by European nations are probably less ambitious and conducted at less strategic distance (much closer to home), in North and West Africa, the Middle East and possibly Central Africa. There will possibly be a much greater emphasis on humanitarian disaster and/or conflict prevention, on defensive security, capacity building and on policing the consequences of any state failures in the European neighbourhood. While this may sound promising or just plain ambitious, will the legal framework – as an ever important 'Enabling Mechanism' – underpinning legitimacy for military engagement, transform at a similar pace? How will the International Community (IC) look at sovereignty issues when immediate action for moral, humanitarian, environmental or other pressing unlawful acts is deemed necessary by that same IC, or a group of Regional Actors?

In confronting today's and tomorrows challenges, civilian and military forces must increasingly work together in a cooperative fashion, oftentimes using the same toolbox and similar procedures. Therefore, at least in theory only slight modifications and understanding will be required to make a truly combined and cooperative force, capable of organising complicated civil-military

effect in complex places. Nowadays, increased requirement for military-civilian cooperation is well understood and widely acted upon by most of NATO forces, as operations in Afghanistan demonstrate. But turning to future engagement in the urban littoral, are we ready to accept that military-civilian cooperation and cross-training would not only allow civilian and military become much better acquainted with each other's current and future capabilities, but that it would also facilitate seamless and complementary operations, better management of scarce resources and – in extremis – could replace each other... where possible(!)?

As one consequence, future military forces will work much closer with Law Enforcement and Public Safety Agencies. Therefore it must be clear from the outset what the military forces can do and perhaps more important, what they should not do unless absolutely necessary in order to avoid creating seams along jurisdictional lines between military and Law Enforcement agencies. This view is shared by Frederik Rosén in his working paper *'Third Generation Civil-Military Relations and the 'New Revolution in Military Affairs'*⁸. It is interesting to note that NATO is yet to formally decide its position on this particular type of cooperation with Law Enforcement agencies (other than under circumstances of clear and present danger to the Alliance in the Euro-Atlantic area).

Project FUEL-L - Roadmap

The introduction and subsequent scene-setter present the thought processes that initiated embarking on this personal project. It should come as no surprise that one thought will lead to another and therefore the overview and ideas provided are adaptive by nature and not definitive by any stretch of imagination. It also offers potential options to the inevitable 'So What' questions for discussion in a wider audience. To provide the reader with a feeling of the scope of Project FUEL-L, I will describe the envisaged project structure in the next paragraphs.

Decisive Conditions and Capabilities and Supporting Effects (DCC-SE)

FUEL-L is initiated from the key principle that the sum of all military effect is made available to support the ongoing civil effect, especially if the sum of all civil effects is still hampered or simply just failing. It is not just about traditional warfighting and conducting littoral manoeuvre operations in a future coastal urbanised area. Instead, it is all about providing tailor-made military assistance to underpin and improve the work by in-country governmental institutions and international organisations (IO) by acting as an enabling capability and ideally also to provide a catalyst for transformation in its widest sense.

Naturally, deployed military forces will be equipped and trained to enforce the rule of law by maintaining the ability for (local) escalation dominance. But their visible presence, activities and posture are designed and carefully orchestrated to underwrite the routine activities and responsibilities of the local institutions. Non-Kinetic effects, use of non-lethal weapons and 'Soft Power', as a

No title required.....

A boy whose house was destroyed by Cyclone Nargis that hit Myanmar in May 2008 watches an approaching storm. Photo by UNICEF/ Adam Dean. Source: <http://ochaonline.un.org/>

mental framework for the conduct of operations, rule foremost. There will be occasions when deliberate force becomes necessary, but these will, as a principal rule, be executed in conjunction with Host Nation military, paramilitary and police activities.

By design, there is one exception to this principle rule: if short, focussed and highly intense violence is required to neutralise a severe imminent threat and with the Host Nation incapable to contribute with appropriate capabilities, deliberate force is authorised. In these circumstances, Special Operation Forces can be tasked to decisively remove such threats. Clearly this implies explicit and prior agreement by the Host Nation that such a strike force is authorised to operate within sovereign territory at will and – in order to guarantee maximum operational security – can act on a need to know only basis. Internationally endorsed rules for the use of innovative techniques, including the use of Intelligence Surveillance and Target Acquisition and Reconnaissance (ISTAR) and unmanned aerial systems capabilities and architectures to support the force, must be robust yet discriminative, to be acceptable by – for instance – the ICRC⁹. From an Influence Perspective, such a military strike capability could well be exploited as an extremely effective and efficient over the horizon Littoral Phantom Force, with a reputation to match, sufficient to dissuade and discourage those that wish to continue their efforts to undermine the fledgling civil and military effects aimed at stabilisation and/or achieving progress in any sense. In other words, could such a strike force become an essential enabling mechanics, authorised by the Host Nation to ensure sufficient leverage in addition to the much more transparent activities by other military and non-military actors?

Enduring Decisive Conditions

It will come as no surprise that each employment area will demand its unique DCC-SE. These will be derived from an in-depth mission preparation process, drawing from region and nation specific data from a vast variety of sources. At least as important, derived DCC-SE during the planning phase must be continuously reviewed to ensure the best achievable level of accuracy to support

subsequent decision making processes. I describe three enduring, mutually reinforcing Decisive Conditions (DC's).

Enduring DC-1: Achieve acceptance of the military force by those of the local populace and other international actors that want to embrace progress, stability and prosperity, through recognised and understood activities.

Perceptions matter, is a true and important statement. Activities by all the military force elements in the littoral require careful scrutiny and prioritising prior to execution. This to ensure that primary activities do not – unplanned – cause 2nd or 3rd order effects that negate the desired effect of the primary activity and undermine the true or perceived legitimacy of the force. Often this is conceived at the tactical level as back seat driving and runs counter to a Mission Command approach to operations, but it should not. Strategic Communications and Influence Activities are equally important to inform own forces as they are meant to inform and influence all external audiences (friendly and belligerent). As a consequence, teaming Liaison Officers and Public Affairs specialist's at all critical nodes [of communication] is essential. Such a teaming enhances the true understanding of the complex tapestry in the operating environment. An unfortunate fact is the significant paucity of either that has military status. Why not and as a structural measure, use own civilian augmentees to make up the shortage in military capacity? Own civilians can be for instance young academics with region specific knowledge of culture, religion, governance et cetera; but also e.g. a very specialised Aquapol or Seaport police officer 'on temporary loan' with experience in criminal investigations or environmental regulations.

A situational example of a well meant military activity but not understood by the civilian populace, is the biometrically testing¹⁰ of certain groups of civilians in a specific mission area. So cultural sensitivities must be at the forefront of planning. Another example follows the principle that Governance should be performed by the in-place sovereign government and Development by the UN. The military should only assist in areas it is best suited for. This often leads to tenuous and emotive debate between parties involved. If managed badly this will undermine legitimacy on the one hand and cause potential confusion within the force itself. Hence the need for informed leadership and robust coordinating mechanisms at all level of command and between institutions is necessary.

Despite such challenges and when performed in a transparent manner, activities like striving for enhanced local Maritime Situational Awareness (MSA), providing free of charge hydrographical surveys, search and rescue and land and maritime explosive ordnance disposal (EOD) should all add to force acceptance because the desired effects clearly benefit all. Another media rich activity would be to advise and assist within capabilities in cleaning up oil spills and other man-caused pollutions.

With an added value that these activities also enhance own situational awareness (SA) and the information knowledge base which must be shared through a Common Operating System with relevant parties involved. Gained intelligence will be judiciously shared on a need to know basis only. Such SA will in turn become critically important if the maritime security situation deteriorates and the force must rebalance for instance to deter or counter maritime terrorism. Bottom line is the ability for maritime forces to operate freely in the littoral, while enjoying strong local support and be able to respond to emerging security or safety concerns. This will greatly enhance the ability to effectively operate on the land and urban side of the littoral.

Enduring DC-2: Establish and maintain a Common Operating System, to allow the plug-in and networking of all actors that need to be connected and those that want to embrace peace and stability.

Key is to accept [by the military] that military ego and jargon can be counter productive when working with unaccustomed civilian actors. The military is predominantly in a supporting role, with mutual respect, honesty, humility and lots of patience of paramount importance. It also means, for military planning to become effective and achieve unity of purpose, it must be done with the civilian counterparts (both Host Nation and IO's) from the start. Frankly, when both do not happen unreservedly, cooperation will flounder. Therefore Key Relationship Building as described earlier, effective two-way communications and an adaptive, inclusive learning system run like parallel strands towards achieving such a Common Operating System. On top of this, a culture of cyber security awareness must be enforced to achieve an acceptable level of Operation Security (OPSEC) across the open, web-based networks used for sharing information.

Enduring DC-3: Contribute to the achievement of a sufficiently stable environment and Human Security situation, with military capabilities operating in an unobtrusive, supporting role.

This DC is by and large applicable across the whole spectrum of conflict: from war, to situations of a failing or failed state, to the aftermath of a major natural disaster such as a tsunami, earthquake or hurricane. Human Security, being defined as delivering the basic needs of the people, should foremost be provided by in country, national institutions and aid agencies as the primary first responders. External military operating on foreign sovereign territory should be conscious to avoid fuelling any perception that local institutions cannot deliver their own aid, even when in all fairness this would be true from any perspective. To paraphrase by quoting Eleanor Roosevelt: 'No one can make you inferior without your consent'¹¹. Unfortunately, in my experience and broadly speaking, some Westerners can be rather insensitive in this respect and unconsciously and without any deliberation give cause for misunderstandings. In doing

so, causing unnecessary delay in achieving that much needed level playing field.

On a philosophical note: if one subscribes to the belief that prosperity for all has a way of eliminating envy, hatred and intolerance and that increased wealth makes people more tolerant and giving, it follows that all military actors, irrespective of rank, during their contacts with local civilians must be alert to notice diverse opinions that belie this belief. Equally, they must be taught to look beyond the obvious and for instance look for signs of discriminating (or worse) behaviour against women and young children¹². It is yet another debate to what extend allowance will exist in the future to interfere, by mandate, in judicial or cultural sovereignty. For instance how the military must respond witnessing blatant deviant behaviour by civilians.

Food for Thought

NLMARFOR – The core staff of a Capability at Readiness?

Since its establishment in 2005, Netherlands Maritime Force (NLMARFOR) has steadily gained both national and international recognition by delivering a capable and versatile staff (or specialist staff elements) to assume command of maritime (including amphibious) and joint enabling capabilities, able to engage and operate at the 1-star level of command in diverse maritime/littoral situations.

In my opinion and to further cement national and international relevance, NLMARFOR should now be given the challenge to capitalise on this expertise and transition to engagement into the urban littoral, as a natural response to future European and global developments. By responding to this challenge, I am convinced that our CDS, through Commander Royal Netherlands Navy Command (COMRNLNC) will anticipate to an operational requirement in the making by delivering a staff that is uniquely prepared with distinct qualifications and great added value, yet manageable within the limits of set ambition levels.

Within the framework of the UK/NL amphibious relationship, NLMARFOR could specialise and focus on low to mid spectrum engagements in the urban littoral, while Commander Amphibious Task Group (UK 1-star Battlestaff) would specifically focus on mid to high spectrum amphibious force and power projection. Both would be working to a common 'one-up': either a traditional maritime component command (MCC) or land component command (LCC) (either afloat or ashore) or a bespoke and novel interagency command.

The already existing plug-in design of NLMARFOR should be further enhanced to accommodate a joint/interagency approach to operations by physically being able to receive, host and sustain a multitude of specialists.

Investments in both personnel and hardware must be made to achieve KLE ashore and afloat; but also to augment current staff capability in areas such as Littoral Battlespace Management from the Sea and contributing to Influence and Media Operations. Clearly this all brings educational challenges, requiring a new balance between mandatory self-study, professional courses and incentives and rewards.

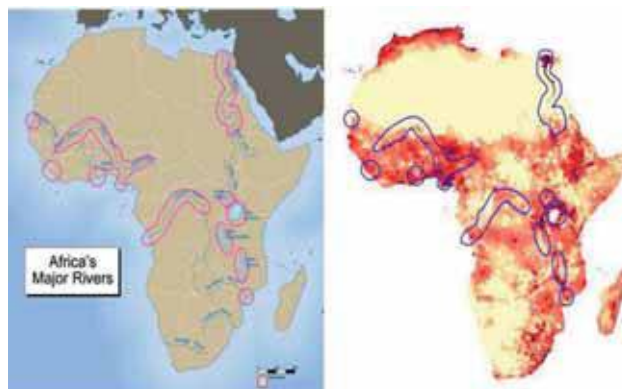

HNLMS Johan de Witt at the entrance of an African river.

West Africa – Staging point between The Netherlands and the Dutch West Indies?

To increase our understanding of operating in FUEL-L type environments, and to further exploit last years successful participation by HNLMS Johan de Witt in the African Partnership Station (APS) programme in West Africa, such engagement could become part of an annual Netherlands Armed Forces forward deployed presence in that region. With plans to rotate Dutch naval ships for instance every four months in the Dutch West Indies, in theory each ship could meaningfully conduct APS type activities prior to arriving in the Antilles. Or conversely, it could contribute to APS at the end of its West-Indies tour before returning to The Netherlands. When these ships have a small already acclimatised troop contingent embarked they are capable to engage in bespoke support capacity building and security cooperation or even security assistance with focus on 'train the trainer'. As a minimum, they could conduct cross-training in an interesting and relevant region to absorb a good dose of regional culture. Should every platform contribute up to one month before and after its tour in the West Indies – again in theory – The Netherlands would establish a sufficient persistent presence to truly foster relations, create continuity and meaningfully support the various regional security initiatives. While specific APS type activities would be best supported by an LPD, other could well be conducted using other RNLN platforms such as De Zeven Provinciën- or Holland-class ships especially when coordinated with other NATO or EU nations operating in the region.

This would be an imaginative example of being forward deployed contributing to cross-department approved pre-conflict capacity building and other related engagement activities. The concept could be further advanced and tai-

lored to meet longer term Dutch and Host Nations departmental objectives by establishing a permanent, small interagency staff element in a West African nation of choice.

The UN has expressed its concern that Africa is (to become) a crime hub for drugs trafficking. With much of these drugs destined for Europe, a forward line of defence is only one of many steps to frustrate the export of illicit narcotics. Increased sophistication of the cartel's transportation methods, to include the use of self-propelled semi-submersible craft, make it increasingly difficult to detect such smuggling devices by less technically capable coastal nations. This is an area where EU navies could display a more forward leaning and all-encompassing approach in combating the many illegal activities that take place in the Littorals that affect Europe. A critical enabling mechanism in this respect is a robust legal framework, including arrangements to ensure that the term prosecution does not become a hollow word. Perhaps the viability of a temporary ICC-afloat on a larger maritime platform merits research! The above requires large international support and a regional comprehensive approach. This will require considerable concerted pan-diplomatic effort. Maritime activities such as support to sovereignty patrols and providing environmental advice and advice on improving port security and safety could pave the way to build trust and establish reliable networks in these highly complicated areas. All this falls within the scope of Project FUEL-L.

Reflection

The comprehensive, multi-faceted approach of Project FUEL-L depends very much on the dynamic and creative interaction with a broad range of experts and enthusiasts through informed debate. The Joint community as an intellectual environment of choice would be an ideal audience of potential co-thinkers to contemplate, discuss and debate and ultimately inform our political leaders of pertinent viewpoints and deeply rooted beliefs that will affect the foreign policy of The Netherlands and by association its Armed Forces. It is vitally important that the war in Afghanistan and before in Iraq does not overshadow and obscure the importance of the Littorals. Maintaining our traditional maritime relevance is only one facet thereof, albeit very close to my heart.

Current cooperation between the Navy and other Dutch joint force elements and Rotterdam Port Authorities (such as the Defence EOD and diving activities) is a point in case¹³ and a vehicle of choice to expand civil-military cooperation to experiment with the thrust of Project FUEL-L in an area of prime relevance for The Netherlands.

I am a great advocate for pre-conflict engagement and contributing to the stabilisation of existing (fledgling) institutions. Pre-conflict intervention does not per se exclude fringe preventative activities. The timely application of 'Soft Power' by invitation in the Host Nation could be a forceful tool complementing diplomatic, financial and/or economic measures applied 'at distance'. By invitation or 'gently prompted by the EU' – if something like this exists in EU diplomatic parlance – could ease the way forward to see an European taskforce operate forward deployed on a semi or near permanent basis in areas of regional relevance¹⁴.

I am optimistic that there is an increasing awareness that much is to be gained, not only in cost savings, to continue to promote interoperability between military forces and between similar or comparable military and civilian capabilities. In this context, it is reassuring to note the recent establishment of the EU's Crisis Management Planning Directorate¹⁵ as well as increased traction by the European Defence Agency (EDA) to bridge the gaps in interoperability and what capabilities are needed by the EU member states.

*'It is true that a person who looks 10 years ahead and says he knows exactly what the future will be – is, frankly, a Court Jester. But by using new and novel thinking we will be able to question current judgment – and through this questioning comes innovation and through innovation real and tangible improvements in European military capabilities can be achieved'*¹⁶.

Project FUEL-L has been initiated exactly with this in mind. To quote an old Chinese proverb 'a thousand miles journey starts with a single step'¹⁷; time will tell if Project FUEL-L steered our journey in the right direction.

The author currently serves as Deputy Commander Netherlands Maritime Force. From January 2010 he is on standby as Deputy Force Commander and Senior National Representative for the combined United Kingdom/Netherlands European Battlegroup rotation 2010/1.

This article is written on a personal title and does not necessarily represent official Defence, Navy or Marine corps policy or viewpoints.

Noten

- ¹ Voor dit artikel is de oorspronkelijke Engelse taal gehandhaafd. Dit ondersteunt de lezer bij professionele discussies met bondgenoten.
- ² Defined as 'the coastal sea areas and that portion of the land which is susceptible to influence or support from the sea, generally recognised as the region which horizontally encompasses the land-watermass interface from 100 kms ashore to 200 nm at sea and extending vertically into space from the bottom of the ocean and from the land surface'.
- ³ 'Here's how we can live with a global population of 9bn' by Anna Tibaijuka. *Europe's World*, Summer 2009, no. 12.
- ⁴ With its new policy document unveiled on the 15th October – 'Towards the integration of maritime surveillance: A common information sharing environment for the EU maritime domain' – the European Commission is setting in motion a hugely ambitious plan to knit together numerous national and regional maritime players and their incompatible databases (Defence IQ.com Newsletter 26 November 2009).
- ⁵ Karlheinz Viereck, LtGen German Airforce - Deputy Chief of Staff Allied Command for Transformation, statement during his delivery of the Keynote Speech at the Centre of Excellence for Operations in Confined and Shallow Waters Conference in Kiel, 10 November 2009.
- ⁶ Term introduced in the Post Operational Report of COMUKAMPHIBFOR on completion of their operational tour in Basra, Iraq (Aug 08 – Mar 2009), dated 15 May 2009.
- ⁷ The EU's European Security and Defence Policy (ESDP) is an integral part of the Common Foreign and Security Policy (CFSP). It includes all questions relating to the security of the Union, among which the gradual framing of a common defence policy. The ESDP allows the EU to develop its civilian and military capacities for crisis management and conflict prevention at international level, thus helping to maintain peace and international security, in accordance with the UN Charter. The ESDP includes a strong conflict prevention component. The *Lisbon Treaty* changed ESDP in 'Common Security and Defence Policy' (CSDP).
- ⁸ Department of Political Science, University of Copenhagen publishing in Danish Institute for International Studies (DISS) *Working Paper* 2009:03.
- ⁹ 'International Committee of the Red Cross (ICRC) debates liability over drone attacks' by Andrew White Tigner in *Jane's Defence Weekly*, 2 December 2009.
- ¹⁰ If fingerprint alteration surgery is perfected, the effect on all areas of government, corporate and personal security will be profound.
- ¹¹ In 'This Is My Story'. 1937. Eleanor Roosevelt, US diplomat & reformer, wife of Franklin Roosevelt (1884 – 1962).
- ¹² As per UN resolution 1325 and the recent adoption of UN resolution 1888.
- ¹³ *Defensiekrant*, 3 Dec 2009. Port Security Exercise 'Hotel New York Reprise'.
- ¹⁴ Read a parallel in thinking in essay Pulles and Pulles, *Marineblad* no. 7/8, Dec 2009 page 29 - 31.
- ¹⁵ The Lisbon Treaty led - inter alia - to the establishment of the European External Action Services, of which the CMPD will become an integral element, together with the Civilian Planning and Conduct Capacity (CPCC) and the EUMS.
- ¹⁶ Statement by Mr. Paul Collins, head of Capabilities Support Unit of the European Defence Agency on 20th March 2009; Bron: www.europsworld.org.
- ¹⁷ Quote believed from Lao Tseu, approx. 4th century bc.

Reactie op 'Van Willemsoord naar Ludwigsburg'

Marineblad nr 1, 2010

Op pagina 39 en 40 zijn twee foto's van een begrafenis met militaire eer van een Nederlandse matroos afgedrukt, waarbij vermeld wordt dat de datum van de begrafenis onbekend is.

De betrokken Nederlandse matroos was de 22-jarige stoker 2 B. (Benny) J. de Haas, geboren te Overschie 24 april 1921. De Haas is overleden in Stuttgart op 7 september 1943 ten gevolge van zware verwondingen door een Engels bombardement op Stuttgart. De gefotografeerde begrafenis van De Haas vond plaats op de Steinkalder Friedhof te Stuttgart op 11 september 1943.

De in het artikel genoemde vertrouwensman (te Stuttgart) korporaal der mariniers K. Vos is op de foto van p. 39 te zien aan het hoofd van de achterste groep krijgsgevangenen. Achteraan in die groep is op deze foto nog net een krijgsgevangene van de KL te zien. Op de originele foto (op afdrukken vaak niet) is achter hem nog een gewapende Duitse militair te zien. Er zijn drie foto's gemaakt van de begrafenis, die in een groot aantal zijn afgedrukt en als propagandamateriaal verspreid. De Engelsen doden de krijgsgevangenen, de Duitsers begraven hen met militaire eer, in aanwezigheid van een Duitse veldprediker, de kampcommandant en zijn adjudant, met kransen van zijn kameraden en van de Stadtverwaltung (zie de burger op de foto's). Volledigheidshalve meld ik u, dat in Mars et Historia, jg 35 nr 1, januari/maart 2001, een vergelijkbare, maar kortere reactie geplaatst is.

KAPTMARNS KMR b.d. drs. J. Nuis en LNTKOLMARNS b.d. drs. C.B. Nocolas

Reactie op de achterfoto

Marineblad 1, 2010

Op de cover van het Marineblad (achterkant) staat een foto met als bijschrift: 'Mariniers dragen 2 adoptiekinderen naar een nieuwe toekomst.'

Naast de bemanning van Hr.Ms. Pelikaan is deze noodhulpmissie in Haïti uitgevoerd door een detachement van op Aruba gestationeerd personeel van voornamelijk CZSK. Dit detachement bestond uit Mariniers van de 32e Marinierscompagnie van Aruba, mariniers van de bootgroep Aruba, medisch personeel van MSKSAV, een detachement van de KMar en een delegatie van de Arubaanse militie. De militairen op de foto zijn twee leden van de Arubaanse militie (een Korporaal Arumil en een Marinier 1e klas Arumil). Aruba heeft een nauwe band met Haïti; op Aruba woont een Haïtiaanse gemeenschap van circa 5000 mensen. Het feit dat personeel van de Arubaanse militie is ingezet en heeft deelgenomen aan deze ernstmissie is, gezien de band met deze Caribische buur bijzonder voor het land Aruba, maar vooral ook omdat dit voor de Arubaanse militie de eerste maal is dat zij zijn ingezet voor een ernstmissie buiten het Koninkrijk.

MAJMARNS Peter Damen

**Compagniescommandant 32 MARNSCIE Aruba
Commandant Mariniersdetachement Haïti 2010**

MARINECLUB

Zaterdag 24 april

Schaal & schelpdieren

Thema avond

18:00 uur Ontvangst met champagne en oesters

Bent u een echte schaal- en schelpdieren liefhebber, maar waagt u zich niet aan het bereiden ervan? Stel dan vanavond uw vragen aan ons keukenteam. Ons team staat vanavond paraat om u uitleg te geven en uw vragen te beantwoorden!

4 gangen schaal- en schelpdieren menu a € 31,50
(inclusief champagne & oester bij ontvangst)

Reserveren: 0223-614225/ 657688
Website: www.marine-officiersclub.nl

Machteloosheid gedurende en waar leidt dat toe?

Ruim een kwart van de Nederlandse ex-militairen beleeft schuld en 22% schaamt zich als gevolg van de deelname aan een vredesmissie. Dat blijkt uit een recent afgeronde studie onder 1.100 Nederlandse jonge veteranen. De missies waar deze ex-militairen aan deelnamen vonden onder meer plaats in Cambodja, Ethiopië en Eritrea, Bosnië-Herzegovina, Kosovo en Irak. Een kleine groep (5%) werd uitgezonden naar Afghanistan. Machteloosheid gedurende de missie en het gevoel 'te kort te hebben geschoten' vormen de belangrijkste oorzaak voor de schuld en schaamte, die veteranen na afloop van de missie nog steeds beleven. Ook dragen sterke verantwoordelijkheidsgevoelens gedurende de uitzending voor het succesvolle verloop van de missie bij aan sterkere gevoelens van schuld en schaamte achteraf. Uit de resultaten uit het onderzoek kunnen we opmaken dat (ex-)militairen gewetensvolle mensen zijn die beschikken over een moreel geëngageerde beroepsattitude.

Attributietheorie

Een belangrijke grondlegger van de attributietheorie is de sociaalpsycholoog Heider (1958). Hij beschreef de manier waarop mensen hun gedrag en dat van anderen verklaren in termen van causaliteit. Mensen zijn van nature geneigd hetgeen om hen heen gebeurt of hetgeen hen overkomt te verklaren, want mensen hebben van nature de behoefte om hun leven als zinvol te kunnen blijven ervaren. Heider stelt dat mensen op twee manieren oorzaken toekennen aan de gebeurtenissen die in hun leven plaatsvinden. De eerste wordt door hem externe attributie genoemd: Oorzaken worden dan buiten ons zelf gelegd. In dit verband houden we ons zelf niet verantwoordelijk voor dat wat gebeurd is, maar iets of iemand anders. In het dagelijks leven gebeurt dit nog al eens als ons iets negatiefs overkomt en anderen ons dit kwalijk nemen. De tweede manier om te verklaren wat om de mens heen gebeurt, is de interne attributie. In dit geval stelt een persoon zichzelf volledig verantwoordelijk voor het voorval. We doen dit veelal als het om iets positiefs gaat.

Causaliteitsbehoefte

De behoefte om dat wat in ons leven en om ons heen gebeurt te verklaren. Het kunnen verklaren van ervaringen geeft een gevoel van controle over het leven. Dit minimaliseert het idee dat we overgeleverd zijn aan willekeur. In dit verband wordt gesproken over een causaliteitsbehoefte waar iedereen in meer of mindere mate gehoor aan geeft en van waaruit we trachten de wereld te begrijpen. Het helpt ons te begrijpen wat er om ons heen gebeurt, nieuwe ervaringen in onze persoonlijke geschiedenis te integreren en daar betekenis aan te verlenen.

"Tijdens vredesmissies is dit een actueel probleem: leden van een vredesmacht zien guerrilla's van een krijgshoofd een oorlogsmisdrijf plegen, maar grijpen niet in omdat het mandaat ontbreekt. Zijn ze dan - en is hun commandant - nalatig geweest?"¹

Eerder onderzoek naar schuld en schaamte bij veteranen

Uit eerder onderzoek onder veteranen blijkt dat verschillenden van hen diepgaande gevoelens van schuld beleven als gevolg van het overleven van een oorlog terwijl collega's sneuvelden en dat schuldgevoelens kunnen worden gerelateerd aan pijnlijke oorlogsherinneringen². Een deel van de Amerikaanse Vietnamveteranen blijkt nog jaren na de oorlog last te hebben van het gevoel dat wat zij gedaan hebben onvergeeflijk is³; ook rapporteren veel van hen schaamtegevoelens⁴. Deze eerdere studies naar schuld en schaamte bij veteranen gingen voornamelijk over de relatie tussen schuld, schaamte en psychische klachten en altijd waren veteranen met een posttraumatische stress-stoornis (PTSS) en/of andere psychische klachten object van onderzoek. Meestal stonden twee typen schuld centraal, namelijk *survival guilt* (schuld als gevolg van het feit dat de veteraan de oorlog zelf overleefde, terwijl kameraden in dezelfde situatie sneuvelden) en *combat guilt* (schuld als gevolg van deelname aan gevechtacties en geweldpleging, waaronder het doden en verwonden van burgers of militairen). Het betrof altijd Amerikaans onderzoek en in elke studie stonden alleen oorlogsveteranen centraal. De mate en de aard van schuld- en schaamtebeleving bij veteranen van vredesmissies werd nooit eerder onderzocht. Dit artikel behandelt de belangrijkste resultaten uit het recent afgeronde promotieonderzoek⁵.

een vredesmissie, waarom

De betekenis van schuld en schaamte

Schuld en schaamte zijn dagelijks voorkomende zelfbewuste, morele en sociale emoties⁶, alsook het gevolg van bepaalde gedachten en overtuigingen (cognities)⁷. Schuld en schaamte behoren net als verlegenheid en trots tot de groep zelfbewuste emoties omdat zij mensen tot zelfreflectie brengen. Deze gevoelens duiden erop dat we ons bewust zijn van ons gedrag bij schuld en van onze persoonlijkheid bij schaamte⁸. Bij schuld veroordelen we ons gedrag en bij schaamte ons karakter of onze persoonlijkheid⁹. Schaamte is dan ook een meer pijnlijke emotie dan schuld. Als morele emoties zijn schuld en schaamte misschien wel de meest relevante psychologische mechanismen, die ons motiveren ons aan te passen aan regels, normen en waarden, die in onze cultuur gelden en die positief samenleven met anderen mogelijk maken¹⁰. Zij motiveren ons deviant gedrag te voorkomen. Als sociale emoties vormen ze een fundament voor sociaal geaccepteerd gedrag en duiden ze op zorgzaamheid voor anderen en empathisch vermogen. De betekenis van schuld en schaamte als gevolg van een ingrijpende gebeurtenis kunnen we het beste verduidelijken met behulp van de attributietheorie. Het gaat hierbij om een sociaalpsychologische benadering van schuld en schaamte die uitgaat van de causaliteitsbehoefte, die ieder mens in het dagelijks leven ervaart. Iedereen heeft de behoefte om dat wat in ons leven gebeurt te verklaren. Het geeft een gevoel van regie over het verloop van ons leven en inzicht in wat we nog kunnen verwachten. Het meemaken van een ingrijpende gebeurtenis, bijvoorbeeld als militair in een uitzendgebied, betekent juist controleverlies en daardoor angst, onzekerheid en machteloosheid. De behoefte om te verklaren wat er gebeurt zal daardoor nog groter zijn. In dat geval stellen we soms liever onszelf verantwoordelijk voor datgene wat gebeurde en voelen we ons liever ongelukkig over die zelfbeschuldiging en schaamte, dan dat we moeten accepteren dat het leven blijkbaar een angstig en onzeker avontuur kan zijn, dat we blijkbaar

aan willekeur kunnen zijn overgeleverd¹¹. Door de morele vragen over beslissingen en handelen die in zelfbeschuldiging besloten liggen, probeert de veteraan een verklaring te vinden voor het kwaad en het leed en daaraan een betekenis toe te kennen. Hij herwint hiermee de regie over het verloop van zijn eigen leven. Als schuld- en schaamtegevoelens echter onbesproken blijven en niet onderkend worden kan een dergelijke houding ten koste gaan van de psychische gezondheid.

De deelname aan vredesmissies

Al sinds 1947, dat is een paar jaar na de oprichting van de Verenigde Naties, levert Nederland militairen voor de deelname aan vredesoperaties. Nu, ruim 60 jaar later hebben ongeveer 80.000¹² Nederlandse militairen deelgenomen aan ruim vijftig vredesmissies. Dat betekent een Nederlandse deelname aan ruim 70% van het totaal aantal missies dat de VN-Veiligheidsraad ontplooid heeft. Vredessoldaten dragen bij aan het herstel van de internationale vrede en veiligheid, aan de duurzame oplossing van conflicten en aan de wederopbouw van het voormalige oorlogsgebied: veelal met succes. Vredesmissies kenmerken zich over het algemeen echter door de onpartijdige positie van de militaire macht die zich om die reden niet mag mengen in een conflict. De onpartijdigheid van de vredesmacht bemoeilijkt regelmatig het bieden van hulp en beperkt of verbiedt soms zelfs gewapend ingrijpen om geweld te stoppen. Hierdoor kunnen militairen in de brandhaard van een gewapend conflict zowel fysiek als mentaal kwetsbaarder worden.

‘Het schuldgevoel dat wij (...) volgens de geweldsinstructies niet mochten ingrijpen als (...) bijvoorbeeld vrouwen verkracht werden. (...) de ontzettend slappe houding van de VN.’¹³

Ⓔ

(Foto: collectie R.C. Hunnengo)

De gevolgen van geweld tegen burgerbevolking.
(Foto: collectie R.C. Hunnengo)

In het uitzendgebied zijn militairen getuige van de gevolgen van de oorlog en van het geweld dat de burgerbevolking is aangedaan en soms nog wordt aangedaan, van schendingen van mensenrechten, die ondanks de aanwezigheid van de vredesmacht doorgaan. Zij zijn getuige van de vaak erbarmelijke omstandigheden waar onder vluchtelingen in de naoorlogse situatie moeten leven, van het sterven van kinderen en van ander menselijk leed. Er kan in dit verband een spanning ontstaan tussen de morele standpunten van de individuele militair, waaronder het persoonlijke plichtsgevoel in te grijpen om geweld te stoppen of bijvoorbeeld medische hulp te verlenen aan burgers om verder lijden te voorkomen en de onpartijdige positie van de vredesmacht waarvan de militair deel uitmaakt. Dat maakt dat de deelname aan een vredesmissie psychisch belastend kan zijn. Achteraf kan twijfel toeslaan over de juistheid van keuzes, van gedrag en het niet hebben ingegrepen of niets gedaan te hebben aan de negatieve situatie. Ook als wel mag worden gereageerd met geweld om geweld en verder leed te stoppen, bijvoorbeeld bij een vredesafdwingende missie, kan er na afloop van de missie twijfel ontstaan over de juistheid van bepaalde beslissingen in het uitzendgebied en met name over de gevolgen daarvan voor de burgerbevolking, die achteraf niet altijd te controleren zijn. Hierbij kunnen schuld- en/of schaamtegevoelens een rol spelen.

Resultaten uit het onderzoek

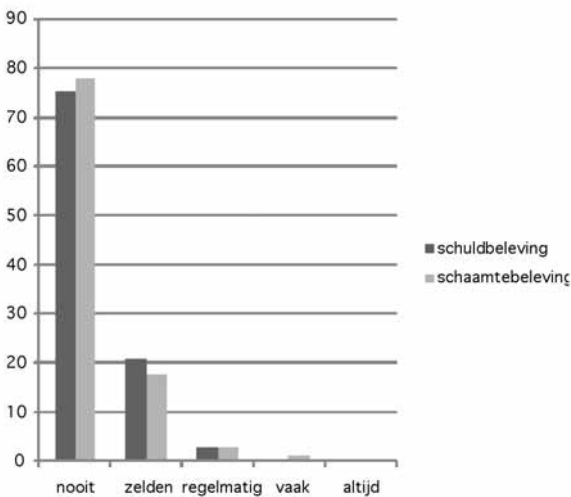
Kenmerken van de respondenten

De gemiddelde leeftijd van de veteranen die deelnamen aan het onderzoek is 44 jaar en 8% was vrouw. De meeste veteranen zijn getrouwd (57%), ongeveer 16% is alleenstaand en 2% is gescheiden. Rond 45% van de veteranen is middelbaar en bijna een kwart is hoog opgeleid. Deze nieuwe generatie veteranen en de huidige militairen hebben niet zelden meerdere missies op hun naam staan. Ook uit het promotieonderzoek blijkt dat 42% twee keer of vaker werd uitgezonden en dat 18% zelfs drie keer of vaker op uitzending ging. Omdat een grote groep veteranen vaker werd uitgezonden moest voor het beantwoorden van de specifieke missie gerelateerde vragen één uit-

zending in gedachten worden genomen, in ieder geval die missie die op het leven van de veteraan de meeste invloed had gehad. Op basis van die ‘gekozen missie’ – die met verschillende controlevragen op consistentie getoetst werd – blijkt dat ongeveer 70% van de veteranen deelnam aan een vredesafdwingende missie en de overige groep aan een vredeshandhavende missie. Ongeveer 7% werd gedurende de Koude Oorlog uitgezonden, een kwart van de veteranen werd uitgezonden in de periode 1991-1995, de meeste veteranen (42%) werden uitgezonden tussen 1996-2000 en 27% nam deel aan vredesmissies die gedurende en na 2001 plaatsvonden. Van de veteranen die aan het onderzoek deelnamen was bijna 50% beroepsmilitair voor onbepaalde tijd (BOT), 29% had een tijdelijk contract (BBT) en rond 15% was dienstplichtig militair. De meeste veteranen (ruim 55%) hebben Defensie in de periode 2001-2006 verlaten, 32% in de periode 1995-2000; 9% in de periode 1989-1994 en 2% gedurende de Koude Oorlog. Ruim een derde van de veteranen verliet defensie als gevolg van LOM. Ruim een kwart van de respondenten noemt ‘beëindiging van het contract’ als reden van verlaten van Defensie. Ruim 17% geeft aan zelf ontslag te hebben genomen. Een enkeling verliet Defensie door ziekte, psychische klachten of een dienstongeval of uit onvrede over de defensieorganisatie. De helft van de veteranen had gedurende de uitzending de rang van ‘soldaat tot korporaal’. Ruim 20% had de rang van tweede luitenant of hoger.

Mate van uitzendinggerelateerde schuld- en schaamtebeleving

In Figuur 1 zien we dat ruim een kwart van de veteranen schuld beleeft en dat 22% zich schaamt over situaties en gebeurtenissen die zich gedurende de missie voordeden. Ongeveer 4% schaamt zich regelmatig of vaak en 3% voelt zich regelmatig schuldig bij de herinnering aan de uitzending.

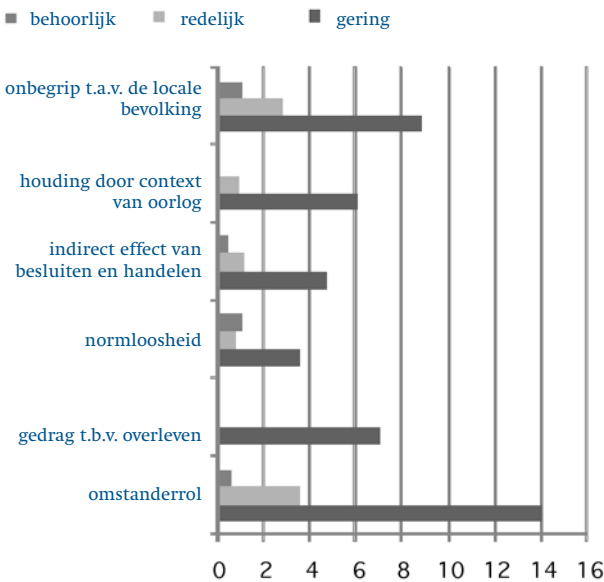
Figuur 1 Mate van uitzendinggerelateerde schuldbeleving (% van n = 1114) en schaamtebeleving (% van n = 1105)

Aard van schuldbeleving

In Figuur 2 is te zien dat de schuldbeleving van veteranen gerelateerd is aan zes categorieën situaties die zich in het uitzendgebied voordeden: (1) ‘omstanderrool’; (2) ‘negatieve attitude ten aanzien van de bevolking in het uitzendgebied’; (3) ‘indirect effect van besluiten en handelen’; (4) ‘houding en gedrag in de context van oorlog en geweld’; (5) ‘handelen en besluiten dat tot overleven leidde of de kans op overleven vergrootte’ en (6) ‘normeloosheid’.

Rond 18% van de veteranen gaf aan schuldgevoelens te hebben als gevolg van de ‘omstanderrool’, zoals ‘niet geprotesteerd hebben tegen bruutheid of niet geprobeerd hebben bruutheid te voorkomen’. Ook schuldgevoelens over hun ‘negatieve houding ten aanzien van de bevolking’ (rond 13%, waaronder ‘geen begrip hebben voor de cultuur of waarden die leven onder de bevolking in het conflictgebied’) spelen een belangrijke rol, naast schuldgevoelens door ‘indirect effect van besluiten en handelen’ (rond 7%, waaronder ‘bevriend raken met een burger die later gedood is, mogelijk als gevolg van de vriendschap met de veteraan’).

Als de belangrijkste oorzaak van uitzendinggerelateerde schuld noemen de veteranen zelf: ‘Het gevoel hebben dat je niet alles uit jezelf hebt gehaald om burgers te helpen.’; ‘Het verschuilen achter je werk om maar niet bij de slachtoffers te hoeven zijn.’; ‘De schuldvraag is misschien dat je zo machteloos bent. Je zou eigenlijk iedereen willen helpen, maar dat kan bij een miljoen mensen niet. Die taak hadden we eigenlijk wel, althans dat vond ik (...)’ Verder bleek dat ‘aan geweld en gevecht gerelateerde schuldbeleving’, waaronder overlevingsschuld en schuld door normeloosheid onder veteranen van vredesmissies minder voorkomen dan bovenstaande schulddimensies.

Figuur 2 Typen uitzendinggerelateerde situaties die tot schuldbeleving kunnen leiden (% van n = 440)

Als de belangrijkste oorzaak voor uitzendinggerelateerde schaamte noemden de respondenten relatief vaak: ‘falen’, ‘machteloos zijn’ en ‘tekortschieten’. Maar ook schaamden veteranen zich voor de ‘misdragingen van collega’s’, ‘de respectloze houding ten aanzien van de burgerbevolking in het uitzendgebied’, en:

“(...) schaamte voor de eigen luxe op de militaire basis, terwijl niet ver daar vandaan mensen honger leden en onder erbarmelijke omstandigheden moesten leven.”¹⁴

Determinanten van uitzendinggerelateerde schuld- en schaamtebeleving

Uit het onderzoek blijkt verder dat er een direct positief verband bestaat tussen sterke machteloosheidsbeleving gedurende de missie, de (grotere) mate waarin de veteranen ‘getuige waren van ellende en geweld’, sterke verantwoordelijkheidsgevoelens voor het succesvolle verloop van de missie en de mate waarin de veteranen achteraf schuld en schaamte beleven bij de herinnering aan de uitzending. De ervaren machteloosheid bleek sterker naarmate veteranen minder goed ‘uit de voeten konden met de geweldsinstructies’. Veteranen van vredeshandhavende missies beleefden een sterkere mate van machteloosheid en konden minder goed ‘uit de voeten met de geweldsinstructies’ dan veteranen van vredesafdwingende missies. Naarmate veteranen vaker ‘betrokken waren bij oorlogssituaties en gevechtshandelingen’ rapporteren zij een mindere mate van uitzendinggerelateerde schaamte. De verschillen in de onderzoeksgroep in de mate van de beleving van uitzendinggerelateerde schuld en schaamte hebben ook te maken met ‘persoonlijke kenmerken’ van de respondenten. Zo zien we dat de jongste veteranen (‘21-30’ en ‘31-40’ jaar) in vergelijking met veteranen van ‘60 jaar en ouder’ vaker uitzendinggerelateerde schuld en schaamte beleven. We vonden ook dat vrouwelijke veteranen in mindere mate uitzendinggerelateerde schaamte beleven dan hun mannelijke collega’s. Ook is de mate van schuld en schaamte afhankelijk van de eigenwaarde van de veteranen. Naarmate deze lager is voelen veteranen zich vaker schuldig en schamen zij zich vaker bij de herinnering aan uitzendervaringen.

Conclusie

Uit de aard van de schuldbeleving van veteranen van vredesmissies en de factoren die indirect (type missie en adequaatheid van de geweldsinstructies) en direct (machteloosheid, verantwoordelijkheid en specifieke uitzendervaringen) van invloed zijn op de mate van uitzendinggerelateerde schuld en schaamte, kunnen we opmaken dat de schuldbeleving van veteranen enerzijds vooral te maken heeft met sterke verantwoordelijkheidsgevoelens voor het welzijn van anderen en anderzijds met het gevoel tekort te schieten of met handen gebonden te zijn geweest. Naarmate veteranen in het uitzendgebied vaker getuige zijn geweest van ellende en geweld, rapporteren zij na afloop van de missie vaker last te hebben van schuld en schaamte, terwijl veteranen die juist vaker

MARVA veteranen. Foto: L. v.d. Biessen

direct betrokken zijn geweest bij oorlogssituaties en gevechtshandelingen zich minder vaak schamen voor hun uitzendervaringen. Duidelijk is dat uitzendinggerelateerde schuld en schaamte te maken heeft met controleverlies, (ongewilde) passiviteit en machteloosheid. Wat kunnen we in dit verband verwachten van recente missies, bijvoorbeeld de missie in Afghanistan waar vredesafdwingende activiteiten vredeshandhavende activiteiten afwisselen of naast elkaar bestaan?

Schuld en schaamte bij militairen die terugkomen uit Afghanistan

Sinds 2002 nemen Nederlandse militairen deel aan de ISAF-missie (*International Security Assistance Force*) in Afghanistan met verschillende eenheden, waaronder het Provinciaal Reconstructie Team (PRT), Task Force Uruzgan (TFU) en de *Battle Group*. De meeste Nederlandse militairen zijn werkzaam in de zuidelijke provincie Uruzgan. Daarnaast zijn Nederlandse militairen werkzaam in Kabul (Hoofdkwartier ISAF) en in Kandahar. Deze missie en het toekomstperspectief ervan werd in het vorige Marineblad uitvoerig onder de aandacht gebracht¹⁵. In de afgelopen jaren is er veel veranderd wat betreft de mandaten en geweldsinstructies van vredesmissies. De ISAF-missie verschilt wat dat betreft aanzienlijk van de missies uit onze studie. Daar waar militairen tijdens vooral vredesmissies relatief vaak machteloos moesten toezien hoe strijdende partijen elkaar en de onschuldige burger geweld aandeden en mensenrechten schonden is in de ISAF-missie juist een mandaat aanwezig om geweld te stoppen met gebruik van militaire middelen. Daardoor kunnen de andere eenheden hun wederopbouwwerkzaamheden in veiligheid uitvoeren en daarin de beoogde successen boeken. Gezien de aard en doelstelling van de ISAF-missie is te verwachten dat militairen die terugkeren uit Afghanistan minder last zullen hebben van schuldgevoelens of schaamte uit machteloosheid, maar dat andere situaties aan schuld- en schaamtegevoelens ten grondslag zullen liggen. Te denken valt dan aan het niet hebben kunnen voorkomen dat collega's of burgers gewond raakten of omkwamen of aan het verwond of gedood hebben van tegenstanders. Ook valt dan te denken aan situaties waarin een collega gewond raakte of zelfs gedood werd, terwijl jijzelf ongedeerd bleef. De 'onzichtbare' vijand ligt voortdurend op de loer: berrbommen immers vormen in

Afghanistan de grootste en lastigste bedreiging, waar militairen dagelijks mee te maken hebben. De IED's (*Improvised Explosive Device*) hebben al van begin af aan vele slachtoffers gemaakt ook onder Nederlandse militairen. De typen (oorlogs)situaties, die militairen in de ISAF-missie meemaken, herkennen we uit de Amerikaanse studies onder Vietnamveteranen. Daarin zien we dat oorlogshandelingen, gevechtsacties en het verlies of gewond raken van kameraden terwijl betrokkene zelf ongedeerd bleef tot *combat guilt* en *survival guilt* kunnen leiden. De verwachting is dat militairen die terugkeren uit Afghanistan meer last hebben van deze 'traditionele' typen schuldbeleving en minder van schuldgevoelens of schaamte uit machteloosheid.

Ten slotte

Schuld en schaamte als gevolg van uitzendervaringen zullen niet verdwijnen. Eerder in dit artikel beschreven we al de betekenis van schuld en schaamte. Beide emoties maken deel uit van de normale verwerking van uitzendervaringen. Zij helpen ons ingrijpende ervaringen, de zin ervan en onze verantwoordelijkheid in het verloop van situaties en voor het welzijn van anderen te begrijpen, zoals schuld en schaamte in het dagelijks leven ook een belangrijke rol spelen in het begrijpelijk maken van wat er in ons leven gebeurt en waarom. Het is wel belangrijk dat veteranen, die schuld en schaamte beleven, begeleid worden bij en kunnen praten over de (zingevings-, gewetens-, en verantwoordelijkheids) vragen die beide emoties oproepen. Schaamte is een pijnlijke emotie en kan leiden tot de behoefte zich volledig af te zonderen. Daardoor kan de veteraan de ingrijpende uitzendervaringen niet verwerken. Als er geen aandacht is voor deze gevoelens kunnen veteranen (blijvende) psychische klachten ontwikkelen. (Ex-)militairen zijn gewetensvolle mensen. Zij beschikken over een moreel geëngageerde beroepsattitude met een permanent groot verantwoordelijkheidsgevoel voor en bezorgdheid over het welzijn van anderen. Ook al begeven zij zich niet meer in het uitzendgebied en namen zij jaren geleden afscheid van de lokale bevolking daar. Het is soms aan anderen ervoor te helpen zorgen dat de last van het verleden niet onnodig zwaar op dat geweten blijft drukken. Naast de juiste voorbereiding op morele dilemma's en verantwoordelijkheden in uitzendgebied, de begeleiding daarbij gedurende en na afloop van de missie, is maatschappelijke waardering en erkenning voor veteranen en hun gezinnen geen overbodige luxe. (Ex-)militairen verdienen dat als geen ander.

Natasja Rietveld (1973) is socioloog en promoveerde op 16 december 2009 op een sociaal wetenschappelijke studie over de beleving van uitzendinggerelateerde schuld en schaamte door veteranen die deelnamen aan vredesmissies. Van 2004-2008 werkte zij aan deze studie in dienst van de Wetenschapswinkel van de Universiteit van Tilburg en in 2009 rondde zij het onderzoek af in dienst van het Veteraneninstituut in Doorn. Beide organisaties, alsook De Algemeen Christelijke Organisatie van Militairen, ACOM verleenden financiële steun voor het promotie onderzoek.

Noten

- ¹ Citaat pagina 9: Verweij, D.E.M. (2001). Morele vragen en dilemma's in de militaire praktijk. *Filosofie & Praktijk*, 4, jaargang 22, 6-15.
- ² Lifton, R.J. (1973). *Home from the war. Learning from Vietnam Veterans*. New York: Other Press; Glover, H. (1984). Survival Guilt and the Vietnam Veteran. *Journal of nervous and mental Disease*, 172, 393-397; Kubany, E.S. (1994). A cognitive model of guilt typology in combat related PTSD. *Journal of traumatic stress*, 7, 3-17; Kubany, E.S., Abueg, F.R., Kilauano, W.L., Manke, F.P. & Kaplan, A.S. (1997). Deployment and Validation of the Sources of Trauma-Related Guilt Survey-War-Zone Version (STRGS-WZ). *Journal of Traumatic Stress*, 10, 235-258.
- ³ Singer, M. (2004). Shame, Guilt, Self-Hatred and Remorse in the Psychotherapy of Vietnam Combat Veterans Who Committed Atrocities. *American Journal of Psychotherapy*, Vol. 58, No. 4, 377-385.
- ⁴ Wong, M.R. & Cook, D. (1992). Shame and Its Contribution to PTSD. *Journal of traumatic stress*, Vol. 5 (4), 557-562; Leskela, J., Dieperink, M. & Thuras, P. (2002). Shame and Posttraumatic Stress Disorder. *Journal of traumatic stress*, 15, 223-226; Harrigan, P.J. (2007). *Examining the relationship between shame, guilt, attributions, and symptoms of posttraumatic stress disorder among male Vietnam war veterans*. Dissertation, University of Miami.
- ⁵ Rietveld, N. (2009). *De gewetensvolle veteraan. Schuld- en schaamtebeleving bij veteranen van vredesmissies*. Oisterwijk: Uitgeverij Boxpress. Proefschrift, 440 pagina's.
- ⁶ Tangney, J.P. & Dearing, R.L. (2002). *Shame and Guilt*. New York, London: The Guilford Press.
- ⁷ Kubany, E.S. & Ralston, T.C. (2006). Cognitive Therapy for Trauma-related Guilt and Shame. In V.M. Follette & J.I. Ruzek (Eds.), *Cognitive-Behavioral Therapies for Trauma* (p. 258-289). New York: Guilford Press.
- ⁸ Taylor, G. (1985). *Pride, shame, and guilt: Emotions of self-assessment*. Oxford, UK: Clarendon Press; Tangney & Dearing, 2002; Tangney, J.P., Stuewig, J. & Mashek, D.J. (2007). *What's moral about the self-conscious emotions?* In J.L. Tracy, R.W. Robins & J.P. Tangney (Eds.), *The self-conscious emotions. Theory and Research* (p. 21-37). New York, London: Guilford Press.
- ⁹ Lewis, H.B. (1971). *Shame and guilt in neurosis*. New York: International Universities Press.
- ¹⁰ Ausubel, D.P. (1955). Relationships between shame and guilt in the socializing process. *Psychological Review*, 62, 378-390.
- ¹¹ Herman, J.L. (2002). *Trauma en herstel. De gevolgen van geweld - van mishandeling thuis tot politiek geweld*. Amsterdam: Uitgeverij Wereldbibliotheek Amsterdam.
- ¹² Veteranen die deelnamen aan de missies in het voormalig Nederlands-Indië en in Nederlands Nieuw-Guinea zitten hier niet bij. Dit waren namelijk geen vredesmissies, maar oorlogsmissies. De telling is wel inclusief Korea-veteranen. De deelname van een VN-troepenmacht aan de oorlog in Korea was in essentie een vredesafdwingende operatie. Bron: Veteraneninstituut en Ministerie van Defensie.
- ¹³ Respondent van het vragenlijstonderzoek naar schuld- en schaamtebeleving bij veteranen, juni 2006.
- ¹⁴ Idem.
- ¹⁵ Wagemaker, A.J.E. (2010). Afghanistan, quo vadis? *Marineblad*, nr. 1, februari 2010, jaargang 120

Het Wiel Opnieuw Uitvinden, Cycli en Niveaus van Leiderschap.

Auteur: Manfred van Doorn
 Uitgever: Haarlem. Double Healix Educational Media, 2009.
 Omvang: 295 blz. zeer rijk geïllustreerd
 Prijs: € 96,00
 ISBN: 9789490211028

'Het Wiel Opnieuw Uitvinden' is het eerste boek in een reeks over het Double Healix Model van Manfred van Doorn, internationaal actief leiderschapstrainer. De dubbele healix is de vorm van het DNA model die in 1953 is ontdekt en bestaat uit een dubbele spiraal, waarbij het opgaan op de ene spiraal gepaard gaat met een het neergaan op de andere spiraal.

Zodoende wordt duidelijk dat vooruitgang ook achteruitgang kan zijn, dat winst ook verlies betekent en dat een einde weer een nieuw begin kan markeren. Het afnemen van lichamelijke krachten blijkt zo gepaard te kunnen gaan met een bloei in geestelijke rijpheid. Het model is begin 1900 ontwikkeld door de Amerikaan Joseph Campbell, die zich liet inspireren door Oosterse filosofieën. Prof.dr. Verkuyl beschrijft Joseph Campbell overigens als grondlegger van de New Age Beweging, vooral met zijn mythologie. Verkuyl beantwoordt de vraag 'Zijn alle godsdiensten gelijk' in zijn gelijknamige boek met een volmondig nee, dit in tegenstelling tot de New Age Beweging, die wel doet voorkomen alsof alle godsdiensten gelijk zijn. De christelijke kerk belijdt de menswording van God in de gestorven en opgestane Jezus, volgens de New Age Beweging gaat het om de godwording van ieder mens. De laatste bladzijden van het boek contrasteren Oosterse filosofieën, waarin het heelal de mens omarmt met de Piëta van Michelangelo, waarin Maria neerzit met het lichaam van de gedode Jezus. Zo wordt op fascinerende wijze met heel sterke beelden, maar met heel weinig woorden een verbinding gesuggereerd tussen de godwording van de mens uit de Verlichting en de menswording van God uit het Christendom. Joseph Campbell's boek, de Held met de Duizend Gezichten, beschrijft de reis van een held in twaalf stadia. Het boek van

Van Doorn is ook opgebouwd rond deze twaalf stadia en zeven gelijktijdig verschijnende tegendelen. Daarmee ontstaat in het boek een heldere maar soms wat langdradige structuur. De zeer talrijke foto's van filmfragmenten met filmsterren, captaïns of industry en mondiale politieke leiders helpen de lezer wel om ook de laatste bladzijde te bereiken. Voorbeelden uit de militaire praktijk van leidinggeven zijn ook aanwezig, zoals beschrijvingen van filmfragmenten van bijvoorbeeld Captain Horatio Hornblower, Band of Brothers en A Few Good Men. De schrijver volstaat overigens vaak met het tonen van pakkende beelden, maar bewijs voor wat er wordt beweerd ontbreekt veelal. Verhalen, fictie en feiten worden volledig uitwisselbaar. De schrijver legt hier in zijn inleiding wel rekenschap van af door te stellen dat wat vandaag als wetenschap wordt beschouwd, morgen waarschijnlijk voor mythologie wordt versleten. Of daarmee de wetenschap vandaag ook al moet wijken voor de mythologie is echter zeer de vraag. Het oproepen van een overvloed aan beelden zonder bewijs of kritiek op die beelden is een zeer effectieve werkwijze uit de massapsychologie, maar kan de kritische geest van het denkende individu gemakkelijk ondergeschikt maken aan de macht van de massa die kritiekloos beelden volgt. Zwarte bladzijden in de geschiedenis van de mensheid tonen aan waartoe dit kan leiden. Wellicht dat het volgende deel in

de reeks over het Double Healix Model nog wat meer licht kan werpen op deze duistere kanten van leiderschap. Wanneer het boek in een training of in een groep wordt gebruikt, zullen deze bezwaren minder gelden. Het boek leidt gemakkelijk tot boeiende en diepgaande discussies en is zonder twijfel een uitstekend hulpmiddel bij leiderschapstrainingen.

M. Meijer

BOEKEN

LTZA1 drs. Ella van den Heuvel

Studie: Universiteit Twente: Toegepaste Onderwijskunde en Communicatie wetenschappen
Opgekomen in 1998, als horizontale instromer.

Overzicht plaatsingen KM:

1998-2000	KIM Bureau Evaluatie Opleidingen & Kwaliteitszorg
2002-2006	Hoofd Bureau Interne Communicatie, later Plv hfd Afdeling Communicatie KM
2005-2006	Uitzending PRT-4, Baghlan, Afghanistan
2006	Interim Plv Hfd Marine Voorlichting
2006-2007	Hoofddirectie Personeel, Diversiteit
2007-2009	Hoofddirectie Personeel, Projectleider Gender
2009-2010	Uitzending ISAF Joint Command, Kabul, <i>Gender Advisor</i>

Foto: Mary Munnik

Korte inleiding over de missie/operatie/plaatsing

'Ik ben hier geplaatst op het ISAF Joint Command (IJC) in Kabul. Het IJC is een nieuw hoofdkwartier, opgestart in oktober 2009, met als doel de operaties beter te kunnen aansturen. Hier op het IJC werken circa 1100 mensen, waaronder zo'n 20 Nederlanders. Ik vervul hier de functie van *gender advisor*, een nieuwe functie binnen ISAF'.

Sinds wanneer vervult u deze plaatsing? Voor hoelang bent u uitgezonden?

'Mijn uitzending duurt in totaal 4,5 maand. Ik ben gekomen eind oktober 2009 en blijf tot half maart 2010. Wat bijzonder is dat ik een uitzending van 6 maanden mocht delen vanwege het feit dat ik moeder ben van een dochter van anderhalf jaar en geen gebruik maak van de uitzendbescherming. Ik heb, op verzoek van het IJC en omdat ik het zelf ook erg goed naar mijn zin heb, uiteindelijk de *tour* toch wat verlengd.'

Hoe is het voorbereidingstraject verlopen? Zijn er specifieke opleidingen noodzakelijk geweest?

'Ik ben zes weken van tevoren gevraagd om deze functie te gaan vervullen. Vanaf dat moment ben ik me gaan voorbereiden. Het opwerktraject is goed begeleid. Naast de algemene dingen die je moet doen zoals kleden, schieten, taaltest en de missie gerichte opleiding, is het ook erg belangrijk om je specifiek voor te bereiden op je functie. In mijn geval had ik al veel gender expertise opgebouwd en dat is voor deze job echt noodzakelijk. Twee weken voor mijn vertrek naar Kabul, had ik de kans om in Zweden de *Gender Field Advisors Course* te volgen, dat was bijzonder nuttig.'

Wat zijn uw werkzaamheden?

'Ik ben de eerste *gender advisor* in ISAF, dat maakt deze functie heel bijzonder. Mijn doel is om de positie en de missie van de *gender advisor* goed op de kaart te zetten. De basis van mijn werk ligt in VN Resolutie 1325 over 'Women, Peace and Security', die oproept om vrouwen meer te beschermen en hun rol te versterken in het vredes- en wederopbouwproces. Kort gezegd zorg ik als *gender advisor* ervoor dat het genderperspectief in de totale missie wordt ingebed. Dit betekent heel simpel dat je zowel bij het plannen als het uitvoeren van de operaties jezelf altijd afvraagt welk effect het heeft op de mannen én vrouwen. Mijn taak is om ervoor te zorgen dat er binnen ISAF meer in die richting wordt gedacht en gehandeld. Daarnaast bouw ik relaties op met lokale vrouwen

organisaties en probeer een link te zijn tussen hen en bijvoorbeeld de PRT's. Ik benadruk altijd dat het onze operaties effectiever maakt. Het gaat erom dat je de gehele bevolking benadert en niet de helft. Als je informatie verzamelt moet je zeker ook bij de vrouwen zijn. Vrouwen weten veel, vrouwen praten. Ook als je kijkt naar het winnen van de *hearts and minds*, dan durf ik te beweren dat dit bij de vrouwen zeker zoveel *spin-off* geeft. Overal op de wereld en ook hier is de vrouw de spil van het gezin. Zij beïnvloedt haar man en kinderen, waaronder ook haar opgroeiende zonen. Dat zijn die jonge mannen waarvan we hopen dat ze de juiste weg kiezen.

Er zit teveel in onze hoofden dat het benaderen en betrekken van de vrouwen niet kan in dit land vanwege de onderdrukte rol van de vrouw en de cultuur. Natuurlijk is het ook niet altijd even makkelijk maar als je er even wat moeite voor doet dan kun je met de

Foto collectie R.C. Hunnago.

vrouwen in contact komen. Velen onder ons weten niet dat er ook vrouwen zijn in dit land die bijzonder actief zijn, eigen bedrijfjes hebben, zitting hebben in het parlement of bij de overheid werken. Zo werken er 800 vrouwen bij de *Afghan National Police*. Er is zelfs een *Ministry of Women Affairs*, met districtskantoren in de provincies. Er zijn tientallen vrouwenorganisaties, die alle weer vele leden hebben. Deze actieve vrouwen zijn wel nog steeds in de minderheid maar ze zijn er wel en we moeten hen ondersteunen. Als je met deze vrouwen praat, dan voel je gewoon de *power* die in hen zit; dat is ongelooflijk. Het motiveert hen dat wij als ISAF aandacht aan hen besteden en het motiveert mij om te zien hoe sterk deze vrouwen zijn.

Mijn doel is dat de PRT's die veel op pad zijn in de provincies meer aandacht besteden aan de lokale vrouwen. Dat betekent wel dat je vrouwen nodig hebt in je missieteam. Als je een dorp inrijdt dan komen er altijd mannen en kinderen, vaak jongens, op af. Als er vrouwelijke militairen bij zijn, kun je aan de mannen vragen of je als vrouw met de vrouwen kan praten. Meestal is dat geen enkel probleem en worden de vrouwen erbij gehaald. Als je op bijvoorbeeld op honderd meter afstand van waar de mannen bij elkaar staan, met de vrouwen samenkomt, dan kun je daar met hen praten. Als je dezelfde vragen stelt aan de mannen en aan de vrouwen, krijg je verschillende antwoorden. Deze antwoorden zijn complementair en geven een vollediger beeld van de situatie dan wanneer je alleen naar de mannen luistert.'

Wat maakt deze plaatsing bijzonder?

'Het contact met de lokale vrouwen maakt deze functie natuurlijk heel bijzonder. Ook het feit dat ik een redelijk onafhankelijke positie heb waar ik zelf heel veel van kan maken. Tegelijkertijd kan het ook pittig zijn want mensen kunnen vaak vanwege de onbekendheid met het werk van de *gender advisor* en hun vooroordelen, heel sceptisch zijn. Meerdere keren per dag leg ik uit wat een *gender advisor* doet en waarom en hoe we meer aandacht moeten besteden aan de vrouwen in dit land. Ik was me ervan bewust dat ik weleens tegen veel weerstand aan zou kunnen lopen, maar dat is enorm meegevallen. Ik heb vanaf de eerste dag geroepen dat ik een van de mooiste banen heb binnen ISAF en dat maakt mensen nieuwsgierig. De reacties zijn vaak heel goed en ik krijg tot nu toe bijzonder veel medewerking van de mensen en het hogere kader hier op het IJC.'

er is zelfs een Ministry of Women Affairs, met districtskantoren in de provincies

Kun je iets zeggen over de huidige situatie van de vrouwen in Afghanistan?

'De laatste jaren is de toestand van de vrouwen in Afghanistan verslechterd. De regering van president Karzai praat wel maar doet niet veel voor de vrouwen, aldus de vrouwen die ik hier spreek. Dat is triest. Extra aandacht voor deze groep is dus heel belangrijk. Wat velen mensen niet weten is dat er heel veel vrouwen zijn die wel graag buitenhuis zouden willen werken. Niet alle mannen zien dat zitten, maar uit onderzoek blijkt dat meer dan de helft van de mannen dat goed vindt.

Het belangrijkste is nog wel onderwijs voor vrouwen. De meeste vrouwen en meisjes willen dolgraag naar school. Het merendeel van de mannen staat dat ook toe. Maar tot nu toe zijn de meeste vrouwen nog steeds analfabeet en weten niet wat hun rechten zijn. Onderwijs is de basis van alles. Er is een mooi gezegde: "*If you educate a man, you educate an individual. If you educate a woman, you educate the whole society.*"

Het is een internationale functie, brengt dat nog extra uitdagingen met zich mee?

'Ik had de wens om een keer op een internationaal hoofdkwartier te werken en het is precies zoals ik dacht dat het zou zijn. Veel verschillende nationaliteiten bij elkaar brengt een bepaalde sfeer, met zich mee, waar ik van hou. Je bent hier allemaal voor hetzelfde doel dus dat schept een bepaalde verbondenheid. Ik vind het leuk en ook zeer leerzaam. Niet iedereen, die hier werkt, is zo enthousiast als ik. Sommige mensen hebben functies die hen niet liggen, voelen te weinig verbondenheid met de operaties *on the ground* of missen hun thuisfront heel erg. Je hoort hier vaak collega's zeggen dat elke dag hetzelfde is. Ik kom veel buiten de poort, dat maakt mijn werk heel afwisselend en het contact met de lokale bevolking geeft mij heel veel motivatie en voldoening.'

Kegelen, een vergeten marinetraditie

In 2009 ontving het Nederlands Instituut voor Militaire Historie (NIMH) een schenking afkomstig van de kegelclub *Stevig*. Zij bestond uit een aantal wedstrijdtroufeën, zoals wisselbepers en medailles, aangevuld met diverse documenten en foto's. Opmerkelijk is een clubalbum uit 1900 dat door één van de oprichters, A.W. van der Worm, is samengesteld en waarin zich oude foto's en aantekeningen bevonden uit de begintijd van de kegelclub. Daarnaast zijn er enkele aanvullende notities uit 1975. Deze aanwinst biedt dan ook een fraai inzicht in een nagenoeg vergeten traditie binnen de Koninklijke Marine: Kegelen!

Leden van de marinekegelclub *Stevig*. Foto genomen op 4 juni 1929 ter gelegenheid van de benoeming van jonkheer H. Rappard (midden met snor) tot erelid (NIMH, collectie Marine kegelclub *Stevig*, 143, inv.nr.1)

De Marine kegelclub *Stevig*

De Marine kegelclub *Stevig* werd in 1900 opgericht te Den Helder door onder andere jonkheer ingenieur 1^e klasse H. Rappard en officier van administratie A.W. van der Worm. In het prille begin bestond de kegelclub uit een selecte groep van acht leden die tevens de oprichters waren. In de loop der jaren breidde het ledenbestand zich gestaag uit met voornamelijk officieren van de Koninklijke Marine. Officieren werden echter geregeld overgeplaatst naar bijvoorbeeld Nederlands-Indië waardoor er veel verloop was binnen het ledenbestand. Hierdoor is geen duidelijk beeld van het totale aantal leden dat op enig moment actief was. De kegelclub dankt zijn naam aan de ongedwongen sfeer en de goede onder-

linge verstandhouding tussen de leden die ervoor zorgden dat de kegelclub 'stevig' bleef. Om toegelaten te worden tot de kegelclub hoefde men niet bij voorbaat marine-officier te zijn. Of er onderofficieren of minderen lid zijn geweest van *Stevig* is onduidelijk. Officieren van de Landmacht konden ook lid worden van *Stevig* en naast officieren waren burgers ook meer dan welkom. Zo behoorden twee burgemeesters, de directeur van de plaatselijke HBS, een chirurg, een arts, de gemeentesecretaris, twee inspecteurs der Rijksbelastingen en de president van de Zeekrijgsraad te Willemsoord tot het ledenbestand van de kegelclub. Tijdens de Eerste Wereldoorlog vormde *Stevig* zelfs een internationaal gezelschap door het lidmaatschap van verschillende geïnterneerde Belgische officieren.

Vooroorlogse clubparafernalia met onder andere het clubalbum samengesteld door A.W. van der Worm in 1900 (NIMH, collectie Marine kegelclub Stevig, 143)

De kegelclub in actie

De tochtige loods van dansgelegenheid *De Snaphaan* aan de Parallelweg te Den Helder, waar vanwege het verguningsrecht geen alcoholische versnaperingen genuttigd mochten worden, werd aangewezen als het kloppende hart van de kegelclub. *Stevig* speelde regelmatig wedstrijden tegen andere Helderse kegelclubs met bloemrijke namen als: *Door Oefening Hout*, *Poedelhaters*, *Slapjes* en de winkeliersclub *Eén Vrije Avond*. Ook nam *Stevig* in andere steden deel aan kegelwedstrijden zoals in Amsterdam tegen de club *Sama Sekali*.¹ In mei 1940 werd *Stevig*, zoals veel verenigingen, door de Duitse bezetter opgeheven. De club speelde gedurende de bezetting echter nog wel ‘ondergronds’ een enkele keer een toernooi in Amsterdam.

In 1955 werd de kegelclub heropgericht onder auspiciën van de Vereniging van Marine-officieren (VMO)². *Stevig* vond onderdak in de kelder van het Haagse café-restaurant *De Gouden Regen* aan het gelijknamige plein en verhuisde in 1960 naar café *L'Esperance* aan de Laan van Meerdervoort te Den Haag. Een groot verschil met de vooroorlogse club was dat het hernieuwde *Stevig* zich financieel zelf moest onderhouden. Gelukkig ontving de kegelclub subsidie en werd de huur van de kegelzaal bekostigd door de VMO. Van 1969 tot 1983 speelde *Stevig* onder de VMO-vlag een groot aantal wedstrijden tegen andere Nederlandse Marine kegelclubs zoals de *Tiga Teroes* uit Hilversum en *De Monniken* uit Den Helder. De MVO-kampioenschappen vonden bijna altijd plaats te Den Helder. Tot aan de jaren tachtig varieerde het leden-

tal van 18 tot 20 leden, maar vanaf de jaren negentig bestond het ledenbestand uitsluitend uit postactieve militairen. In de jaren negentig verhuisde *Stevig* wederom en vestigde zich in de Sociëteit *De Witte* te Den Haag. Door de sterke vergrijzing van het ledenbestand en de stagnerende ledenaanwas liep het aantal leden sterk terug. De kegelclub heeft zich in 2009 opgeheven bij gebrek aan leden.

Om deze reden besloten de resterende leden om het archief van de kegelclub *Stevig* over te dragen aan het NIMH. De geschiedenis van deze marinetraditie is hiermee levend gehouden en geeft een inkijk op een markant stukje recreatief verenigingsleven van marinepersoneel.*

Dr. F.Th.J. Godin is documentair informatiespecialist bij het Nederlands Instituut voor Militaire Historie

Noten

¹ Gelegenheidsbundel bij het honderdjarig bestaan van Marine kegelclub *Stevig* (Den Helder) 2000.

² Aan de VMO is in 1983 het predicaat ‘Koninklijk’ verleend.

³ De collectie is in te zien bij het Nederlands Instituut voor Militaire Historie (NIMH) te Den Haag, toegang 143.

Op de altijd gevoelige markt van defensiematerieel kun je niet zomaar doen wat je wil. *Foreign policy writ large* - buitenlandse politiek met hoofdletters - zo karakteriseerde Andrew Pierre deze spannende bedrijfstak ooit. Je kunt zonder probleem tulpen of muziek van André Rieu aan de vijand verkopen, maar voor granaten of oorlogsschepen is een exportvergunning nodig. Zelfs aan bondgenoten kun je niet alles verkopen, er zijn grenzen en het laatste woord ligt dan ook bij de (buitenlandse) politiek.

Writ Large

**miljardenopdrachten voor
marineschepen zijn
'national policy writ large'**

Tijdens de Koude Oorlog gold er om voor de handliggende redenen een haast categorisch verbod op de export van wapens aan het oostblok. Het CoCom-regime (coordinating committee) van westerse industriële landen probeerde de kikkers in de kruiwagen te houden: er werd keurig afgesproken wie wat niet leverde en wie zich aan de afspraken onttrok kreeg een tik op de vingers. Tenminste, dat was de bedoeling. Verder was wapenexportbeleid, afgezien van embargo's tegen evidente schurkenstaten, vooral een kwestie van nationale zelfbeheersing en beschaving.

Nu zijn de teugels wat versoepeld. Maar de verkoop van wapens blijft een delicate zaak: de Europese Unie kibbelt bijvoorbeeld nog steeds over de houdbaarheid van het sinds 1989 ingestelde wapenembargo tegen China, Nederland leverde ooit luchtafweerradar aan Venezuela dat nu met neerschieten van Amerikaanse gevechtsvliegtuigen dreigt en zo liggen de voorbeelden van omstreden beslissingen voor het opscheppen.

Tot verrassing van vriend en vijand shoppen de Russen nu ook op de westerse wapenmarkt en dan gaat het niet om een tweedehands nachtkijkers of afgeschreven vrachtwagens. Begin maart knuffelden de presidenten Sarkozy en Medvedev elkaar in Parijs bij een banket en beloofden elkaar 'exclusieve onderhandelingen' over de verkoop van vier Franse Mistral amfibietransportschepen. Ze zijn vergelijkbaar met de Nederlandse Johan de Wittklasse met helicopterdek, voor onze Koninklijke Marine gebouwd bij marinewerf Damen/De Schelde in Vlissingen. Inderdaad, ook tot verrassing van

Damen zelf bleken de Russen ook in ons type geïnteresseerd en wipten vorige zomer even in Vlissingen langs. Maar nu lijkt de champagne toch in Brest te gaan vloeien. De Mistralen zijn grote schepen, kunnen 16 helikopters en 70 voertuigen meenemen en als het moet razendsnel 900 soldaten op het strand zetten.

De Russische behoefte aan dergelijke schepen kwam aan het licht tijdens de korte oorlog met Georgië zomer 2008. De heftigste reactie komt dan ook uit Tblisi. Maar ook in de Baltische staten (Navo-partners!) is men ongerust en begrijpt men niets van de Franse toestemming. Is Parijs bereid om de Russen in staat te stellen

'Normandische' invasies en militaire operaties vanuit zee in zwakke buurlanden te plegen? Ook binnen de rest van de Navo, waar Frankrijk vorig jaar met gejuich als de terugkerende verloren zoon werd verwelkomd, gaan de wenkbrauwen omhoog. De Koude Oorlog is voorbij, maar warm kun je relaties sinds de Kaukasusoorlog nu niet bepaald noemen. De Franse onderminister Lellouche verweert zich door te zeggen dat Frankrijk de wapens zal weglaten, en dus eigenlijk alleen 'civiele' vrachtschepen aan de Russen zal leveren. Dat klinkt een beetje schaapachtig en hij wordt daarin niet bepaald bijgevalen door Russische scheepsbouwers, die zich verontwaardigd afvragen waarom hun regering de vette opdracht niet bij de eigen noodlijdende marinewerven plaatst.

Het is intrigerend om het Franse gedrag te verklaren uit andere motieven dan geld en banen in Brest. Als Andrew Pierre's adagium nog steeds opgaat moeten we zoeken naar diepere buitenlandse politieke motieven. Sarkozy reisde destijds midden in de oorlog met Georgië naar Moskou om een wapenstilstand tot stand te brengen. Dat lukte, maar de facto moest Georgië slikken en buigen. Een Navo-lidmaatschap van Georgië ligt verder weg dan ooit. Is Sarkozy de *realpolitician* die een Russische beloning ontvangt voor een bemiddeling die de status quo een beetje russificeerde? Of denkt hij met de leverantie van deze kapitale schepen juist een troef in handen te hebben om de Russische Marine een beetje aan het lijntje te kunnen houden? Ik kan slechts gissen, maar één ding weet ik zeker. Deze verkoop is niet doorgesproken en afgezegd in Brussel, waar Lady Ashton een Europese buitenlandse politiek probeert te voeren. Miljardenopdrachten voor marineschepen zijn 'national policy writ large'.

Geschiedenis van de Antillen

Auteurs: Leo Dalhuisen, Ronald Donk, Rosemarijn Hoeffte en Frans Steegh (red.)
 Uitgever: Walburg Pers, Zutphen, 2009
 Omvang: 192 blz.
 Prijs: € 39,50
 ISBN: 978 90 5730 628 0

De Antillen staan in dit boek voor zes Nederlandse eilanden in de Caribische zee: Aruba, Bonaire, Curaçao, Saba, Sint-Eustatius en Sint-Maarten. Deze herziene, geactualiseerde herdruk van de eerste uitgave uit 1997 plaatst de fascinerende geschiedenis van de ecologisch en economisch kwetsbare eilanden in een bredere Caribische context. De opzet is thematisch. In negen hoofdstukken behandelen Antilliaanse en Nederlandse auteurs onderwerpen als natuur en klimaat, de oorspronkelijke indianenbevolking, slavernij, Europese, Amerikaanse en Aziatische invloeden, internationale betrekkingen, de Antilliaanse culturele en politieke identiteit, 30 mei 1969, de relaties tussen de eilanden onderling en migratiestromen binnen de regio en naar Nederland. Per hoofdstuk geven illustratieve teksten meer inzicht in interessante of controversiële onderwerpen of personen, zoals het natuurgeweld van orkanen, de opstand van Tula, de 'Golden Rock' Sint-Eustatius, het interneringskamp op Bonaire tijdens de Tweede Wereldoorlog, de strijd om het Papiaments, 'Papa' Godett en

Betico Croes. Tot op heden beheerst het koloniale verleden de politieke, economische en culturele banden tussen de Antillen en Nederland en de eilandbewoners onderling. Etniciteit, kleur- en klassentegenstellingen verzuilden de maatschappij. De Nederlandse benamingen 'West-Indië' (waartoe ook wel Suriname werd gerekend) of de kolonie 'Curaçao (en onderhorige eilanden)' suggereerden een eenheid die nooit heeft bestaan. Sinds de kunstmatige bestuurlijke samenvoeging in 1845 met Curaçao als centrum werd regelmatig de wens tot lokale autonomie en decentralisatie geuit. Bij de invoering van het Statuut in 1954 werden de Nederlandse Antillen toch, ondanks verzet van Aruba, één autonoom land binnen het Koninkrijk. De revolutie van mei 1969 op Curaçao gaf uiteindelijk de aanzet tot de status aparte van Aruba in 1986. Nederland streefde daarna naar verdergaande dekolonisatie, maar de Antillen wilden hier niets van weten. Dit jaar zal er een nieuwe mijlpaal in de onderlinge verhoudingen worden bereikt als Curaçao en Sint-Maarten net als Aruba autonome lan-

den worden en de overige drie eilanden bijzondere gemeenten. Defensie zal een rijksaangelegenheid blijven, een terrein waaraan dit boek – een paragraaf over de Eerste en Tweede Wereldoorlog daargelaten – weinig aandacht besteedt, evenals overigens aan de structurele criminaliteitsproblemen. In zijn opzet als lees- en kijkboek is deze uitgave zeer wel geslaagd. De verzorgde vormgeving, het formaat en de beeldredactie dragen daaraan bij. Het register wijst de weg naar talrijke personen en feiten. De thematische opzet geeft echter beperkt inzicht in de historische ontwikkelingen door de jaren heen en heeft bovendien als nadeel dat bepaalde onderwerpen (de bestuurspolitiek bijvoorbeeld) in meerdere hoofdstukken terugkomen. Ondanks deze kanttekeningen voorziet dit fraaie boek in een leemte. Er zijn namelijk weinig publicaties die de van oorsprong zes Nederlandse Antilliaanse eilanden als één entiteit, maar met oog voor hun verschillen, beschrijven.

Anita M.C. van Dissel

Het Ribbentrop-Molotov pact 1939. Prelude tot de Tweede Wereldoorlog

Auteurs: E. Vermaat
 Uitgever: uitgeverij Aspekt; Soesterberg 2009
 Omvang: 167 blz.
 Prijs: € 19,95
 ISBN: 9789059118058

In zijn recentste boek geeft de bekende onderzoeksjournalist Emerson Vermaat een ontluisterend beeld van de samenwerking tussen fascist en communisten vanaf de jaren twintig tot aan de Duitse aanval op de Sovjet-Unie in 1941. Gebroederlijk strenden internationale socialist en nationaalsocialisten tegen de democratie. Het beruchte Ribbentrop-Molotovpact, dat Duitsland en de Sovjet-Unie in augustus 1939 sloten, vormde daarin een logische schakel. Geen wonder dat het gros van

de communisten in West-Europa en Noord-Amerika dit verdrag, dat Hitler de rugdekking gaf om de Tweede Wereldoorlog te ontketenen en de Sovjet-Unie in staat stelde de Baltische Staten en Oost-Polen te annexeren, verdedigden. Ze schoven de schuld van de oorlog op de imperialistische grootmachten Frankrijk en Groot-Brittannië. Geen wonder ook, dat na de oorlog talloze nazi's carrière konden maken in de DDR. Vermaat verpakt zijn aanklacht in een over het algemeen aangenaam leesbaar proza. Zijn analyse komt plausibel over en inderdaad, de geschiedenis van communisme en nationaalsocialisme bevat weinig om trots op te zijn. Toch schiet Het Ribbentrop-Molotovpact op belangrijke punten tekort. Over de totstandkoming en de betekenis van het verdrag is behoorlijk wat geschreven. Een goed voorbeeld uit het Nederlandse taalgebied is Bloedbroeders (1989) van Erik van Ree en in vergelijking daarmee stelt dit boek teleur. In de eerste plaats dekt de titel de lading van het boek allerminst: het grootste deel van het boek gaat over allerlei andere dingen: de onttaking van de Weimarrepubliek, de integratie (met voorbeelden) van nazi's in de DDR, de moord op duizenden Poolse officieren bij Katyn door de Sovjets, de wezinnekkende werkzaamheden van SS-Sonderkommando's, holocaustontkenning en nog veel meer. Zoals gezegd, geen fraaie zaken, maar de samenhang met het Pact wordt lang niet altijd duidelijk. Thematisch en inhoudelijk is er meer overlap met zijn in 2008 verschenen Nazis, communisten en islamisten: opmerkelijke allianties tussen extre-

misten. Het is dan ook vreemd dat het boek deze titel draagt. Ook de ondertitel *Prelude tot de Tweede Wereldoorlog* blijft wat in de lucht hangen. Opmerkelijk is daarnaast de consequent volgehouden omkering in de naam van het verdrag. Het is een kleinigheid, maar Vermaat maakt niet duidelijk waarom hij van de in de literatuur gangbare term 'Molotov-Ribbentroppact' afwijkt. Ten tweede blijft het diplomatieke steekspel in de periode april-september 1939 wat onderbelicht. Vermaat lijkt het mislukken van de onderhandelingen tussen Frankrijk en Groot-Brittannië en de Sovjet-Unie vooral te wijten aan de principiële onwil van Stalin. Maar wellicht was er een andere reden: geen van de drie mogendheden was klaar voor een wereldoorlog en alle drie verwachtten ze dat de andere twee hen te hulp zouden komen. Wat is er dan logischer dan een deal te sluiten met de verwachte agressor om tijd te winnen? Groot-Brittannië en Frankrijk hadden dat tot het voorjaar van 1939 zelf ook gedaan. In het verlengde daarvan gaat Vermaat voorbij aan het feit dat de juist daarom vaak verguisde Britse premier Chamberlain ook de aanzet gaf voor de Britse herbe wapening die het land in staat stelde zich in de zomer van 1940 de Luftwaffe van het lijf te houden, iets waarvoor hij in recentere literatuur enige lof krijgt. Het boek ademt een antitotalitaire geest. Dat is niet erg, zolang dit gepaard blijft gaan met de bereidheid nieuwe inzichten op te doen. Recent onderzoek laat bijvoorbeeld zien dat het, anders dan Vermaat, op basis van een boek uit 1981 stelt, met de integratie van ex-nazi's in de machtsstructuren van de

DDR wel meeviel; het is waar dat de SED de naam had 'der grosse Freund der kleinen Nazis' te zijn en inderdaad konden kleine vissen, gewone partijleden, na verloop van tijd ook lid worden van de SED en carrière maken, maar in die structuren die er echt toe deden, namelijk de Stasi en de *Nationale Volksarmee*, was hun aandeel zeer beperkt – zo verging de vriendschap nu ook weer niet. Het zou daarnaast aardig zijn geweest als Vermaat overeenkomstige cijfers uit de BRD had gepresenteerd. Ook het aantal in de naoorlogse structuren geïntegreerde ambtenaren van het rechts-autoritaire Vichy-Frankrijk (1940-1944) kon wel eens hoger liggen. Niet vergeten mag worden dat ook de NAVO teruggreep op de ervaring van Duitse militairen – zij waren de enige die daadwerkelijk tegen de Russen hadden gevochten. Kennis en ervaring en opportunisme verklaren beter waarom mensen met een besmet verleden onder een nieuw bewind een nieuwe kans kregen, dan een (vermeende) gedeelde ideologie. Het *Ribbentrop-Molotovpact* eindigt met een waarschuwing over de huidige ontwikkelingen in Rusland. Hoe zorgwekkend die ook zijn, je kunt je afvragen wat ze in een studie over het Molotov-Ribbentroppact doen. En dat is eigenlijk het euvel aan dit boek: Vermaat wil te veel kwijt, en daardoor blijft het over het algemeen te veel aan de oppervlakte. Het boek biedt her en der zeker interessante inzichten, maar als studie over de totstandkoming en de betekenis van Molotov-Ribbentroppact, schiet het tekort.

Floribert Baudet, Sectie Militaire geschiedenis & Strategie
 Nederlandse Defensieacademie

Deze keer aandacht voor de familie De Wolf, een bijzondere familie omdat er maar liefst 6 familieleden de KM/Defensie dienen of hebben gediend. Zo vaak komt dit niet voor.

SADBZ Ko de Wolf (1956)

Ko de Wolf (pater familias)

Ko de Wolf kwam na de HBS in 1953 als adelborst op het KIM. In 1959 begon hij aan de opleiding tot verbindingsofficier bij de verbindingsschool in Amsterdam. Daar ontmoette hij Els Langewen (nu mevrouw De Wolf -Langewen) die in opleiding was tot marvaofficier. In 1961 trouwden zij en kregen vier kinderen. Twee zoons werden officier bij de mariniers, een ervan trouwde met een

officier bij de KL en een dochter trouwde met een marineofficier. Defensie is binnen deze familie dus alom vertegenwoordigd! Ko verliet de KM in 1988 in de rang van KLTZ en zijn laatste functie was SO zeeverkeer CZMNED.

Waarom bent u destijds naar de Marine gegaan?

'Woonachtig op Texel volgde ik mijn opleiding HBS-B in Den Helder. Je wordt dan wel met je neus op de KM gedrukt. Was het geen Marine geworden, dan was ik waarschijnlijk naar de Kweekschool voor de Zeevaart gegaan.'

Wat is het meest van de opleiding bijgebleven?

'Wat toen "gewoon" werd geacht zou nu absoluut niet meer kunnen. Passagieren tot 22.00 uur en bij de gratie Gods (na het inleveren van een verzoek en uitsluitend in het weekend!) tot wel 22.45 uur, ook voor de meerderjarigen onder ons. In het oudste jaar slechts twee maal per kwartaal een vrij weekend. Een habbekrats aan zakgeld, slapen in hangmatten en voor het minste of geringste stond je in het vlaggenboek. Niet mijn prettigste tijd bij de baas.'

Uw vrouw heeft bij de marva's gediend, hoe verliep dat?

'Els wilde na school wel wat anders dan een kantoorbaan in Meppel en ging in 1957 bij de marva, in die tijd een korps van zo'n 300 vrouw en uitsluitend walfuncties in een beperkt aantal dienstvakken. Zij werd codeur-telexist en vond dat een prachtbaan. Officiëren werden gerecruiteerd uit marva's die het goed deden. Els ging in 1959 de officiersopleiding in. Toen wij in 1961 trouwden kreeg zij automatisch ontslag; marva's die trouwden moesten er uit. Een korte marinecarrière dus. Het missen ervan duurde maar kort: ze wilde graag veel kinderen en heeft van haar gezin met 4 kinderen genoten.'

Welke plaatsingen heeft u gehad; was u veel weg van huis en hoe ervoer het thuisfront dat?

'Ik heb op alle types schepen gevaren die de KM in mijn tijd had behalve onderzeeboten, dus mijnenvegers t/m Hr.Ms. Karel Doorman. Walplaatsingen waren vooral stafbanen, tweemaal marinestaf en tweemaal CZMNED. Een interessante tussenstop was de functie van EO/KIM.

Marineofficiëren woonden in hun jonge jaren bij elkaar in de wijk. Men wist niet beter of de mannen waren veel weg. Mijn oudste zoon werd geboren tijdens mijn verblijf in Nieuw-Guinea. Bij de geboorte van mijn andere kinderen was ik thuis, maar dat was toeval want ik had wel varende plaatsingen. De langste was op Hr.Ms. De Zeven Provinciën, twee jaar als VO en twee als SOV/eskader. Mijn vrouw draaide op voor de opvoeding van de kinderen en dat zal lang niet altijd zijn meegevallen want de betaling was in die tijd bepaald scharrig.'

Welke plaatsing maakte op u de meeste indruk?

'Dat was de anderhalf jaar op Hr.Ms. Kortenaer in Nieuw-Guinea. Het schip is in die periode behoorlijk in touw geweest: ernstpatrouilles in de Radjah Ampat, gevechten met Indonesische eenheden, het overbrengen van krijgsgevangenen parachutisten en een maand dokperiode in Hong Kong, waar we een wandluizenplaag opdeden. Tenslotte de thuisreis met interessante havens onderweg.

Hoe vond u destijds de werkdruk en heeft u wel eens overwogen de KM te verlaten?

'Het woord werkdruk bestond in die tijd nog niet. Als ik nu mensen hoor klagen over een te hoge werkdruk, krabbel ik nog wel eens achter mijn oren. Wij waren 24 uur van de dag beschikbaar en zo hoorde het ook. Ik kreeg een keer een baan aangeboden waar ik wel oren naar had. Uiteindelijk is het niets geworden en daar ben ik nog steeds blij mee.

Wat vindt u van de huidige Marine?

'Dat vroeger alles beter was, dat is niet zo, maar het was wel anders en dat paste in die tijd. Hoewel ik nog steeds in Den Helder woon en regelmatig met de jongens over de Marine praat, vrees ik dat ik weinig zicht heb op de huidige KM en de gevolgen van de reorganisaties. Een

ding is zeker: de accommodatie aan boord en de betaling zijn aanzienlijk beter dan in "onze tijd". Dat twee van mijn zoons bij de KM zijn terechtgekomen vind ik prima. Of ik daar veel invloed op heb gehad moeten ze zelf maar zeggen. Ik heb het ze in elk geval niet afgeraden.

Zijn de De Wolven een echte Marinefamilie?

'Als wij het niet zijn, wie zijn het dan wel?'

Ko op de KVMO veteranendag 2009. Foto: L. v.d. Biessen

Joost de Wolf en familie. Foto collectie K. de Wolf

Joost de Wolf

Zoon Joost trad in 1981 in dienst als adelborst bij de mariniers. Hij is LNTKOLMARNIS en is momenteel uitwisselingsofficier bij de Franse Marine (FRMARFOR).

Vanwaar de keuze voor de Marine? Heeft uw vader hierop invloed gehad

'Ik wilde graag een baan met veel afwisseling, werken met mensen en sport. De praktische opleiding tot officier der mariniers in Doorn is me van mijn opleiding het meest bijgebleven. Natuurlijk heeft mijn vader invloed gehad op mijn keuze voor de Marine, door hem heb ik de Marine in mijn jeugd van vrij dichtbij gezien. Eerlijk gezegd was hij destijds niet zo blij met mijn keuze voor de mariniers!'

Welke plaatsingen heeft u tot nu toe gehad, was u veel van huis?

'Ik ben begonnen met plaatsingen bij eenheden in Doorn, heb relatief veel gevaren op de vloot en heb twee keer een term in de West meegemaakt. De eerste term was voor mij bijzonder: ik begon als pelotonscommandant van het verkenningspeloton en eindigde als compagniescommandant. De laatste jaren verliepen wat anders: ik ben 'uitgeleend' aan de Franse Marine en heb nu een lange plaatsing van ruim 5 jaar in Toulon bij de Franse Marine in een amfibische staf. In het begin was ik veel van huis, zo'n 8 maanden per jaar. In de laatste 8 jaar minder. Ik ben wel regelmatig weg maar voor korte periodes van maximaal 2 maanden.'

Wat vindt u van de huidige Marine?

'Ik denk dat we trots kunnen zijn op een modern bedrijf waarin we ons gelukkig mogen prijzen met gemotiveerd personeel dat hart voor het bedrijf heeft. Soms heb ik het idee dat we een beetje vergeten zijn dat de mensen een bedrijf maken en dat we ons te veel richten op het materieel.'

Wel eens overwogen om de Marine te verlaten?

'Ja, dat heb ik wel eens gedaan vooral bij de overgang naar staffuncties. Daar was ik om eerlijk te zijn niet voor bij de KM gekomen.'

Vindt u de familie De Wolf een Marinefamilie?

‘Als ik het vergelijk met de Franse marinefamilies eigenlijk niet. Veel van die families leveren al tientallen jaren mensen aan de Marine en hebben een manier van leven die aan de Marine is aangepast. In Frankrijk worden 160 vaardagen per jaar als heel normaal beschouwd en zijn plaatsingen altijd 2 jaar. Deze families, die vaak een groot aantal kinderen hebben (zes is heel gewoon) richten zich op de Marine en op de andere marinefamilies en hechten zich nauwelijks aan de omgeving. Dat is bij ons toch anders. Omdat de meeste leden van onze familie bij Defensie werken, schept dat natuurlijk wel een band.’

Jacco de Wolf

Zoon Jacco trad in 1987 aan bij de KMA maar dient sinds 1994 ook bij het Korps Mariniers. Zijn huidige rang is MAJMARNS en hij volgt de Hogere Defensie Vorming (HDV) 06.

Vanwaar deze omweg?

‘Defensie, het Korps in het bijzonder, leek en bleek een mooie combinatie te bieden van leiding geven aan gemotiveerde mensen, persoonlijke ontwikkeling en fysieke belasting. Wegens een blessure werd ik in 1987 echter niet door het Korps geselecteerd en ben toen naar de KMA gegaan en cavalerieofficier geworden. Als luitenant ben ik in 1994 alsnog overgestapt naar het Korps Mariniers.’

Wat is u het meest bijgebleven van de officersopleiding?

‘Mijn opleiding tot officier volgde ik op de KMA. Daar is me vooral van bijgebleven de voortdurende worsteling binnen de organisatie tussen academische vorming, persoonlijke vorming (corps) en militaire opleiding. Tijdens de omscholing op het KIM heb ik gedurende vier maanden door wat academische hoepels gesprongen. Ik had niet de indruk dat de ‘worsteling’ op het KMA aan het KIM voorbijging; het lijkt me eerder dat die nog tot de dag van vandaag voortduurt.’

Heeft uw vader invloed gehad op uw keuze om naar de Marine te gaan?

‘Ik denk het wel, vooral omdat mijn vader altijd zo’n bevlogen officier is geweest. Aan de andere kant heeft

mijn vader ons altijd voorghouden vooral een eigen keuze te maken en was hij destijds niet enthousiast over ons idee over een loopbaan bij het Korps.’

*Jacco & Nicole.
Foto: collectie
K. de Wolf*

Welke plaatsingen heeft u tot nu toe gehad?

‘Ik ben commandant geweest van verschillende pelotons, ook bij de KL, van een compagnie en een veldhospitaal. Naast de gebruikelijke berg- en wintertraining cycli heb ik 5 uitzendingen meegemaakt in verschillende functies, naar Bosnië, Albanië, Eritrea, Irak en Afghanistan, variërend van 3 tot 6 maanden. Ik heb verschillende staffuncties op bataljonsniveau, op het hoofdkwartier en bij Defensiestaf vervuld en heb een jaar mogen studeren aan de Expeditionary Warfare School, van de USMC in Quantico, VS. Op dit moment studeer ik aan het Instituut Defensie Leergangen (IDL) in de HDV.’

Wat vindt u van de huidige Marine?

‘De werkdruk is defensiebreed over het algemeen nogal hoog, hoewel deze niet altijd gelijkelijk over alle schouders wordt verdeeld. Bij mariniers valt op dat de walplaatsingen in de subalterne rangen dun gezaaid zijn. Voor mij geen probleem maar jongere collega’s ervaren dat vaak anders.. Ik vind de KM een fantastische organisatie waar ik graag voor werk. Hoewel mij wel een paar aanbiedingen zijn gedaan heb ik nooit echt overwogen om de Marine te verlaten. Ik vind wel dat de KM erg in zichzelf is gekeerd, terwijl mijn overtuiging is dat Nederland te klein is voor vier strikt gescheiden krijgsmacht delen. Het doorvoeren van efficiëntie denken heeft negatieve gevolgen voor de effectiviteit, de sfeer en collegialiteit. Daar heb ik vaak discussies over met collega’s. Ondanks alle kritiek op de organisatie en de politiek, geloof ik in Defensie en de KM in het bijzonder.’

Is de Marine ‘het’ onderwerp in de familie en is het een echte marinefamilie?

Met mijn vrouw Nicole (KL officier) heb ik het meestal over Defensie in het algemeen, met Pa heel vaak over de huidige Marine. Die wordt echter voor hem steeds minder herkenbaar. Mijn opvoeding stond voor een groot deel in het teken van de Marine. Ik ben opgegroeid in Den Helder, sportte bij Zeemacht, Animo en het halve marinebolwerk Hermes en we waren als gezin altijd erg betrokken bij het werk van mijn vader. In die zin zijn de De Wolfen absoluut een marinefamilie.’

Nicole de Wolf-Fabricsius

Nicole, gehuwd met Jacco en dus een schoondochter van Ko, kwam in dienst bij de KL in 1990. Haar huidige rang is Majoor KL, en zij is commandant 11 Bevoorradingscompagnie 11 Luchtmobiele Brigade. Zij is één van de 20 vrouwelijke militairen met een rode baret.

Vanwaar de keuze voor defensie?

‘Ik wilde graag leidinggeven maar ook meteen gericht een opleiding volgen voor een specifiek beroep. Om te werken binnen een mannenorganisatie sprak mij ook sterk aan. Ik heb eerst gesolliciteerd bij de Marine maar ben uiteindelijk aangenomen op de KMA en officier geworden bij de Aan- en afvoertroepen, nu deel uitmakend van het regiment bevoorradings en transport.’

Hoe was de officiersopleiding?

'Ik denk dat de ervaringen op de KMA en op het KIM elkaar niet veel ontlopen maar mijn beste herinneringen heb ik wel aan de activiteiten van het corps; de contacten die je daar legt blijven waardevol voor de rest van je leven.'

Kunt u wat vertellen over de plaatsingen die u tot nu toe heeft gehad?

'Ik ben begonnen als pelotonscommandant en heb vervolgens staffuncties vervuld op bataljons en brigade niveau, ook een functie gehad bij HQ ARRC. Daarna ben ik hoofdbegeleider geweest van de logistieke officiersopleiding (vergelijkbaar met mentor POTOM). Naast het oefenschema heb ik drie uitzendingen gedraaid variërend van 4 tot 6 maanden. Momenteel ben ik commandant van de bevoorradingscompagnie van de luchtmobiele brigade. Dit kost heel veel energie maar geeft ook enorm veel voldoening.'

Hoe ziet u met uw achtergrond zaken als werkdruk, de vaar/wal verhouding en de bezuinigingen?

'Als landmachtofficier kijk ik anders tegen de Marine aan dan mijn schoonfamilie. Ik let op verschillen met mijn eigen krijgsmachtonderdeel en probeer vergelijkingen te maken. Soms wint de Marine, meestal niet. Beide krijgsmachten hebben veel ingeleverd in het kader van bezuinigingen en efficiëntie overwegingen. De acceptatie van een hoge werkdruk en de sfeer worden hierdoor geschaad. De werkdruk is binnen Defensie erg hoog. De Marine is, denk ik, misschien minder frequent maar wel veel langer van huis dan ik bij de KL gewend ben. De combinatie van twee krijgsmachtonderdelen binnen 1 huis werkt niet in het voordeel van onze vaar/wal verhouding!

Toch is Defensie en met name de Landmacht voor mij de ideale werkgever al heb ik wel eens kritiek. Ik ben echt landmachtofficier in hart en nieren. De diversiteit en afwisseling in functies en verantwoordelijkheden zijn ongekend. Ik zou zo snel niet weten waar ik zo veel arbeidsvreugde zou kunnen vinden.'

Hoe is het om als landmachtofficier binnen de kring te verkeren van een schoonfamilie die zo marine-minded is?

'Wanneer ik bij mijn schoonfamilie ben gaat het natuurlijk heel vaak over de Marine maar net zo goed over Defensie in zijn geheel. Mijn schoonvader wil graag van de huidige ontwikkelingen op de hoogte blijven en zijn ervaringen met ons delen. Veel ontwikkelingen gaan in golfbewegingen en hij heeft in zijn tijd soortgelijke bewegingen meegemaakt. Dat is interessant. Er gaat geen familiebezoek voorbij of Marine en Defensie worden in house gereorganiseerd. Het is heerlijk om daar in familiekring over te kunnen praten. Mijn schoonfamilie is een echte marinefamilie, naast de familieband is dat wat hen bindt. Ik voel me echter als landmachtofficier absoluut niet buitengesloten. Misschien is een 'militaire familie' een betere benaming.'

Cor Zendman

Schoonzoon Cor (wiens vader ook bij de KM heeft gediend) is getrouwd met dochter Margré de Wolf. Hij kwam in 1980 in dienst bij de Marine en is nu KLTZ/seni-or beleidsadviseur/afdeling bestuursondersteuning CZSK.

Hoe kwam u er toe om voor de Marine te kiezen?

'Ik koos voor de Marine want ik wilde de wereld zien! Mijn eigen vader heeft veel invloed gehad op mijn keuze door zijn verhalen uit zijn marine/koopvaardij tijd.'

Kunt u wat over uw ervaring op het KIM en over latere plaatsingen vertellen?

'De saamhorigheid tussen adelborsten en het leven rondom de studie op het KIM zijn me uit de beginperiode vooral bijgebleven. Varende plaatsingen had ik als wachts-officier, navigatie-officier, hoofd operationele dienst, staff navigator en eerste officier. Ik heb op veel verschillende schepen mogen varen: zoals Hr.Ms. Banckert, Jacob van Heemskerck, Kortenaer, Van Galen en Tjerk Hiddes. Mijn plaatsing als eerste officier op de Hr.Ms. Rotterdam heeft door operatie UNMIL (Liberia 2003/2004) de meeste indruk gemaakt. De langste varende plaatsing was 7 maanden. Mijn gezin kon daar prima mee omgaan.

Walplaatsingen had ik als instructeur, doctrine ontwikkelaar, liaisonofficier USN en beleidsadviseur.

Met mijn gezin ben ik twee maal drie jaar in het buitenland geplaatst geweest (Engeland en VS). Alles bij elkaar kan ik zeker stellen dat de Marine mij in de afgelopen jaren voldoende arbeidssatisfactie en afwisseling heeft gegeven.'

Wat vindt u van de huidige Marine?

De KM blijft operationeel een zeer zinvolle bijdrage leveren aan het Nederlandse veiligheidsbeleid. De druk van continue bezuinigingsrondes en reorganisaties vraagt wel veel van de motivatie van het personeel.

Koopvaardijkanonnik 3 ZM
J.P. Zendman (1953)

Een trouwfoto
van Margré en
Cor Zendman.
Collectie K. de
Wolf

De Lombok expeditie van 1894

Auteur: J.R. van der Neut
 Uitgever: Vereniging SRO Zeist, 2010
 ISBN: 978-90-9025053-3
 Prijs: € 39,50 + verzendkosten à € 3,50
 Omvang: 220 blz geïllustreerd

De Lombok-expeditie was, gemeten naar de tijdsduur, een van de bloedigste expedities in onze koloniale geschiedenis. De officiële reden voor de expeditie was de hulp aan de zwaar onderdrukte Sasaks door de heersende Balinese minderheid. Belangrijker echter was dat een halt moest worden toegevoerd aan toenemende expan-

sie van het Lombokse vorstenhuis dat een bedreiging ging vormen voor het Indische gouvernement.

De expeditie bestond uit twee delen, de 1e expeditie die duurde van 13 juni

tot 26 augustus 1894 met als resultaat dat het KNIL vernederend werd verslagen. De 'verraderlijke overval' op het KNIL maakte een golf van vaderlandsliefde los in zowel Nederlands-Indië als het moederland. De nederlaag moest worden gewroken en tijdens de 2e expeditie van 2 september tot 24 december 1894 werd orde op zaken gesteld en de macht van het Lombokse vorstenhuis gebroken. Men vond de overwinning dermate belangrijk dat hiervoor niet een gesp voor het Expeditiekruis werd ingevoerd maar een aparte onderscheiding: het Lombokkruis. In het boek wordt uitgebreid ingegaan op de ontwikkeling van dit kruis en de verschillen met de kruizen van particuliere slag. De expeditie leverde ook een groot aantal Koninklijke onderscheidingen op. Alle

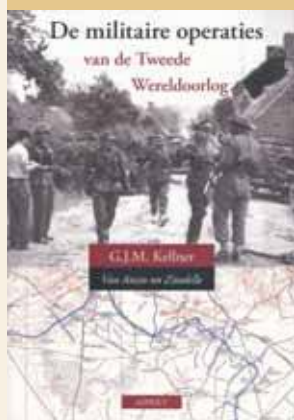
toegekende onderscheidingen worden beschreven en afgebeeld alsmede de namen van de gedecoreerden.

Aandacht wordt ook besteed aan de monumenten en begraafplaatsen die ter ere en nagedachtenis aan de gesneuvelde werden opgericht en aan latere herdenkingen. In het laatste hoofdstuk wordt tenslotte ingegaan op de befaamde schatten van Lombok die ruim 100 jaar na de expeditie nog voor de nodige beroering zou zorgen. De samenstelling van de troepen alsmede de namen van de officieren zijn verwerkt in de bijlagen.

Het boek is te bestellen bij de secretaris van de vereniging via secretaris@vereniging-sro.nl
 O.W. Borgeld

De militaire operaties van de Tweede Wereldoorlog. Van Anzio tot Zitadelle.

Auteur: G.J.M. Kellner
 Uitgever: Aspect, Soesterberg 2009
 ISBN: 9789059114975
 Prijs: € 29,95
 Omvang: 640 blz geïllustreerd

Hier is monnikenwerk verricht. Maar het is de vraag of we monniken nog nodig hebben in het internettijdperk. In zeshonderd pagina's passeren in dit boek een onwaarschijnlijke hoeveelheid geallieerde, Duitse en Japanse militaire operaties uit de Tweede Wereldoorlog de revue. Vrijwel alle bekende en onbekende grootschalige gevechtsoperaties zijn opgenomen, zowel van het westelijke front, het oostfront, als de strijd in de Pacific en daarnaast nog vele logistieke-, misleidings- en ondersteunende operaties. Bij elk van die operaties wordt de begindatum genoemd, gevolgd door een korte beschrijving van het (gevechts)verloop. Maar al snel blijkt dat het de auteur niet te doen is geweest om de beschrijvingen van die operaties, noch om het verband tussen

die operaties, noch om hun gevolg, noch om hun betekenis. In Van Anzio tot Zitadelle. *De militaire operaties van de Tweede Wereldoorlog* heeft de auteur zoveel mogelijk militaire operaties alfabetisch willen inventariseren, aan de hand van hun codenamen.

Het thema van de relatie tussen militaire operaties en hun codenamen is op zich heel boeiend. Codenamen worden gebruikt als verwijzing naar gebeurtenissen, locaties en personen die gemaskeerd dienen te worden; om ware intenties geheim te houden, of voor het gemak, bij gebruik ervan door eigen eenheden. Er kan zeer verschillend mee worden omgegaan. De geallieerden hebben tijdens de Tweede Wereldoorlog zo veel mogelijk getracht inhoudelijke relaties tussen daadwerkelijke operaties en de codewoorden ervoor te vermijden, met het oog op zowel misleiding als veiligheid. Deze ont koppeling van de codenaam en de aard van de operatie kon onbedoelde en zelfs ironische gevolgen hebben. De opening van de Scheldemonding in 1944 werd aangeduid als Operation Cinderella. Daardoor stierven duizenden Canadezen in naam van Assepoester. Dit soort zaken dreef Winston Churchill tot razernij. Op 8 augustus 1943 schreef hij al:

'Operations in which large numbers of men may lose their lives ought not to be decided by code-words that imply a boastful and over-confident sentiment, such as "Triumphant," or conversely, which are calculated to invest the plan with an air of despondency, such as "Woebetide" and "Flimsy." ... Intelligent thought will already supply an unlimited number of well-sounding names that do not suggest the character of the operation or disparage it in any way and do not enable some widow or mother to say that her son was killed

in an operation called "Bunnyhug" or "Ballyhoo."

De Duitsers lijken op hun beurt tijdens de Tweede Wereldoorlog een minder strikt onderscheid te hebben gemaakt tussen militaire operaties en de codenamen ervoor. Zij kenden daardoor weer hele andere problemen. Geallieerde *intelligence-officers* konden soms bijna raden wat was bedoeld met een code-woord. De aanduiding voor de Verenigde Staten is *Samland* geweest, naar *Uncle Sam*. Engeland kreeg de codenaam *Golfplatz*. Het bestaan van radar werd verborgen achter namen als *Heimdall* (een god die ver kan zien) of *Wotan* (een eenogige god). *Operation Seelöwe* was de verwijzing naar de geplande invasie van Groot-Brittannië, dat leeuwen in het wapen heeft. *Operation Wacht am Rhein* werd zo genoemd omdat het precies het omgekeerde suggereerde van wat het eigenlijk was, namelijk een grote offensieve operatie. Weinig subtiel en verullend allemaal. De relatie tussen het verlenen van codewoorden en de betrokken militaire operaties raakt kortom boeiende thema's; waaronder misleiding, geheimhouding, spionage, commandovoering en legitimering van missies. Juist over dergelijke zaken rept *Van Anzio tot Zitadelle* echter nauwelijks. Ook over wat precies een militaire operatie is blijft het opmerkelijk stil. De vraag alleen al of men een 'militaire operatie' zomaar gelijk mag stellen aan een *Aktion*, *Fall*, *Unternehmen*, *Plan*, *Führerweisung* of *Operation*, had veel meer aandacht verdiend. Het heeft allemaal te maken met de oorsprong van dit boek. Dat heeft vooral een persoonlijk doel gediend. De auteur geeft in de inleiding eerlijk toe dat hij werd geconfronteerd met een ontwrichtende hoeveelheid operatienamen. Daarom heeft hij getracht er via een alfabetische lijst enig overzicht in te verschaffen, om greep te krijgen op de materie, voor zichzelf. Het nettoresultaat is dat *Van*

Anzio tot Zitadelle niet is geschreven met het oog op de lezer. Dat wrekt zich op elke pagina. Het boek is eigenlijk een lange lijst met operatienamen, zonder inhoudelijk verband, met nauwelijks kruisverwijzingen, met gemiddeld niet meer dan een halve pagina met beknopte kanttekeningen en zonder literatuurverwijzingen per operatie. Een encyclopedische naslagwerk als dit had meerwaarde kunnen hebben, als het had kunnen dienen als opmaat voor verdere studie. Dat is nu niet het geval. De operaties zijn ook niet thematisch, chronologisch of naar strategische samenhang gegroepeerd. Aan het gebruik van heldere kaarten om samenhang of dwarsverbanden te verschaffen is evenmin gedacht. De lezer kan niet eens zoeken op jaartal, gebied, commandant of eenheden. Het boek is in feite een alfabetische register, van een boek dat ontbreekt. Het leidt tot paradoxale situaties. Je moet de codenaam van de operatie eigenlijk al kennen, wil je er vervolgens iets summers over kunnen vinden, dat je hoogstwaarschijnlijk allang wist, omdat je de obscure operatienaam ook al kende. De inhoud laat jammer genoeg ook wel wat te wensen over. Wanneer we in *Van Anzio tot Zitadelle* de operaties opslaan die Nederland betreffen, springen slordigheden in het oog. De auteur stelt zelf geen wetenschappelijk werk te hebben willen schrijven. Hem stond een boek voor ogen voor liefhebbers. Maar welke liefhebber, behalve de auteur, beleeft er plezier aan zeshonderd pagina's met namen van militaire operaties, voorzien van te weinig en slordige informatie, die – laten we eerlijk zijn – op internet minstens zo goed is te vinden?

Henk de Jong
 NLDA / Sectie Militaire Geschiedenis

Thema-avond Maritieme Visie en de Brede Heroverwegingen

Het CZSK heeft met de Maritieme Visie 2030 een duidelijk beeld gegeven van de toekomstvisie voor het militair maritiem optreden. Deze visie is vanuit het CZSK de bijdrage voor de Verkenningen "Houvast voor de Krijgsmacht in 2020-2030". Als gevolg van de economische crisis raakte Nederland ondertussen in financieel zwaar vaarwater. Overheidsbreed wordt naar bezuinigingsmogelijkheden gezocht en ook de Defensieorganisatie wordt, in het kader van de Brede Heroverwegingen, door de werkgroep 20 "Internationale Veiligheid", maar ook door werkgroep 13 "Internationale samenwerking" onder de loop genomen. Daarbij rijzen de volgende vragen:

- Hoe verhoudt de Maritieme Visie zich tot de Verkenningen en de Brede Heroverwegingen?
 - Wat zijn de risico's van de Brede Heroverwegingen, maar ook: waar liggen de kansen?
 - En last but not least: hoe ziet de toekomst van onze Marine eruit?

KLTZ J. de Jonge verzorgt op 25 maart a.s. een boeiende presentatie over dit thema. Na de presentatie is voldoende ruimte voor discussie en de avond wordt afgesloten met een borrel.

Wanneer
Waar
Voor wie
Tenue
Aanmelden

25 maart 2010 19.00 – 21.00 uur
Marineclub Den Helder
KVMO-leden in de Regio Noord en jonge officieren/adelborsten
gepast burger
stuur een mail naar secretaris@kvmo.nl

Jeneverkruis LTZAR 2 OC KMR G.A. Croll

Door een gesprek met KTZA b.d. P. van Sprang kwam de vraag van de heer Croll naar boven waarom hij eigenlijk nooit het jeneverkruis had ontvangen. Toevallig was zijn gesprekspartner iemand die wel een beetje de weg weet binnen de Koninklijke Marine en wat bleek: het jeneverkruis was wel toegezonden naar zijn toenmalige woonadres, maar daarna geretourneerd omdat betrokkene niet meer op dat adres woonachtig was.

Kortom; met medewerking van de KM (i.h.b. de heer Gortworst) is een en ander zeer snel gerepareerd en dit heeft geresulteerd in een uitreiking van het jeneverkruis op vrijdag 20 januari 2010 in het ziekenhuis Sint Antoniusshove in Leidschendam. Het CV van LTZAR 2 OC KMR G.A. Croll is slechts van beperkte omvang; hij is op 6 mei 1980 opgekomen in werkelijke dienst als aspirant

reserve-officier arts. Op 1 juli 1980 is hij bevorderd tot luitenant-ter-zee arts der 2e klasse en op 1 juli 1982 tot 2e klasse oudste categorie. Tijdens zijn actieve diensttijd was hij geplaatst op het Koninklijk Instituut voor de Marine te Den Helder van mei 1980 tot juni 1980 en daarna bij het Marinehospitaal te Overveen van juni 1980 tot september

1981. Momenteel werkt LTZAR 2 OC KMR Croll als KNO arts Hoofd/Hals chirurg in het Medisch Centrum Haaglanden Den Haag en in Leidschendam.

Gedachtenisruimte in gebruik genomen

Onlangs is in de Traditiekamer van de Marineluchtvaartdienst op het Maritiem Vliegkamp De Kooy in Den Helder een Gedachtenisruimte in gebruik genomen. Het initiatief hiervoor is afkomstig van de Stichting Vrienden van de Traditiekamer MLD.

In deze sfeervolle ruimte ligt in een vitrine, met als decor een glas-in-lood paneel, een ingebonden versie van de Gedenkrol MLD ter inzage, waarin op de voorliggende datum wordt aangegeven wie er op deze dag in de afgelopen eeuw bij een luchtvaartongeval om het leven is gekomen. Sedert 1918 gaat het om 620 personen. De Gedenkrol is het resultaat van jarenlang speurwerk in allerlei archieven en bronnen door kapitein-luitenant ter zee Jos Rozenburg, waarbij met name kapitein-luitenant der zee b.d. Ivan Krijns hem de afgelopen

jaren bij dit monnikenwerk assisteerde. De glas in lood panelen, die de gedachtenisruimte sieren, zijn afkomstig uit de voormalige longroom van het Marinevliegkamp Valkenburg. De Gedenkrol MLD vormt tevens de basis voor de namen die zullen worden ingebeiteld op de MLD-zuilen van het Zuilenmonument op de vliegbasis Soesterberg nabij het monument van de Koninklijke Luchtmacht. De voorzitter van de Stichting Vrienden van de Traditiekamer Marineluchtvaartdienst, commandeur b.d. Anne van Dijk, is samen met eerder genoemde onderzoekers druk doende om alles in goede banen te leiden. De onthulling van dit monument zal naar verwachting op 27 mei a.s. plaats vinden. Aanbevelenswaardig is om de juiste datum daarvan te raadplegen op de website www.traditiekamerMLD.nl waar ook de Gedenkrol MLD is opgenomen.

Prof Kooy symposium

Op 14 april 2010 vindt voor de negende keer het Prof Kooy symposium plaats. Dit symposium wordt georganiseerd door het Koninklijk Instituut van Ingenieurs KIVI NIRIA in samenwerking met TNO en APA (de vereniging voor technische officieren van de Koninklijke Landmacht). Dit jaar onder de titel: RUIMTE VOOR VEILIGHEID Ruimtevaarttechnologie staat opnieuw in de belangstelling van Defensie. In de toekomstverkenningen van Defensie is in 2009 uitgebreid aandacht besteed aan dit onderwerp. Er worden in de toekomst diverse mogelijkheden voorzien om met informatie van satellieten tot betere detectie en classificatie te komen en nauwkeuriger te navigeren. Ook zijn er verschillende mogelijkheden voor betere, intensievere en betrouwbaarder communicatie. Tijdens het Kooy symposium 2010 worden de mogelijkheden voor gebruik van ruimtevaarttechnologie van diverse kanten belicht: operationeel, technisch en vanuit industriële optiek. Het symposium is verdeeld in twee blokken: Beleid en Visie en

Excellente Technologieën. In het eerste blok geven topsprekers, waaronder de staatssecretaris van Defensie inzicht in hun visie over het toekomstige gebruik van ruimtevaart-technologie voor Defensie. In het tweede blok komen een aantal in Nederland ontwikkelde technologieën aan de orde die belangrijke kansen bieden voor toekomstig gebruik in de sector. Daarnaast is er een kleine expositie van bestaande producten. Tijdens het symposium wordt ook de Kooy prijs uitgereikt aan de beste ingenieur, die vorig jaar is afgestudeerd op het gebied in Defensie en/of Veiligheidstechnologie. Vorig jaar ging deze prijs naar LTZ1 ir. Bjørn Kerstens. Het symposium wordt gehouden bij de marinekazerne Amsterdam en is gratis toegankelijk. Ga naar de website www.kiviniria.nl/dv voor aanmelden en meer informatie. Volg de link naar het Kooy symposium. De inschrijving sluit op 10 april 2010 of als het beschikbare aantal plaatsen vol is.

Het hoofdbestuur van de KVMO heeft de droeve plicht u in kennis te stellen van het overlijden van:

KTZ b.d. C.C.A. Vogel († 4 juni 2008)
 LTZ 2 b.d. F.L.A.R. Aartsen († 20 juli 2008)
 LTZA 3 KMR P.H. Becker († 19 mei 2009)
 Mevrouw E. Canisius-de Beurs († 24 december 2009)
 KLTZ b.d. T. Vlothuizen († 3 januari 2010)
 KTZ b.d. ir. N. de Groote († 6 januari 2010)
 De heer W. Drees († 9 januari 2010)
 Mevrouw J. Schrier-Mullié († 15 januari 2010)

KTZ b.d. C.D. José († 19 januari 2010)
 Mevrouw E.E. Roodheuvel-Goldstein († 27 januari 2010)
 CDRT b.d. H.H.A. de Wit († 31 januari 2010)
 SBNAR b.d. R. Kooper († 7 februari 2010)
 CDR b.d. W.G. Landzaat adjudant i.b.d. van H.M. de
 Koningin († 19 februari 2010)
 KTZT b.d. M. Flameling († 25 februari 2010)

Wij betuigen de nabestaanden onze deelneming en wensen hen veel sterkte toe.

In deze rubriek stond in het vorige Marineblad een zeer storende fout. In plaats van KTZ b.d. ir. N. de Groote stond aangegeven dat mevrouw T. de Groote-van Hazel was overleden. De redactie betreurt deze fout zeer en biedt hierbij de familie haar oprechte excuses aan.

Regio-activiteiten 2010

Regio Noord

- 25 maart **Lezing Maritieme visie 2030**
 locatie : Marineclub
 aanvang : 19.00 uur
- 30 april **Heildronk i.v.m. verjaardag H.M.**
 locatie : Marineclub
 aanvang : 11.30 uur, georganiseerd door de KVMO
 traditioneel Indonesisch buffet na afloop

Regio Midden

- 13 april 11 mei **Samenkomst met borrel na afloop**
 locatie : Coffeecorner Frederikkazerne
 gebouw 35, Den Haag
 tijd : 17.00 uur

Regio Zuid

- 25 april **Koninginneborrel**
 locatie : De Merelhoeve
 aanvang : 13.00 uur, georganiseerd door KVMO
- 6 mei **Regiovergadering leden KVMO**
 (behandeling beschrijvingsbrief)
 locatie : Marinekazerne Vlissingen
 aanvang : 14.00 uur, georganiseerd door KVMO
- 28 mei **Barbecue**
 locatie : De Merelhoeve
 aanvang : 18.00 uur, georganiseerd door KVMO

Voor de activiteiten van de afdeling Zuid dient u zich vijf werkdagen van te voren op te geven bij P. van der Laan 0118-602677 e-mail f2hvpanderla@hetnet.nl.

De deadline voor het aanleveren van kopij voor de rubriek KVMO-zaken voor het meinumnummer is 10 april 2010.

De Koninklijke Vereniging van Marineofficieren

Ere-leden:
 KTZT b.d. ir. S.J.J. Hoffmann
 KTZA b.d. drs. G. Brand
 LTZSD 1 b.d. K.G. Spaans
 KOLMARN b.d. A.H.P. Knoppen
 KTZ b.d. L.J.M. Smit
 KTZA b.d. drs. T.G.D. Steenbeek

Hoofdbestuur:
Voorzitter:
 KLTZA R.C. Hunnegro
Vice-voorzitter:
 LNTKOLMARN b.d. H.J. Bosch bc
Secretaris:
 LTZA 2 OC drs. T.R. Timmerman
Penningmeester:
 KTZA drs. M. Koopman

Namens Regio Noord
 LTZE 1 ing. F.J.J. Schoonhoff
Namens Regio Midden
 KLTZ K.F.J. Henkelman
Namens Regio Zuid
 Maj (KL) b.d. P. van der Laan
Namens Werkgroep Postactieven
 KTZA b.d. P.J.G. van Sprang
Namens Werkgroep KMR's
 LTZA 2 OC KMR mr S. Boeke
Namens Werkgroep Jongeren
 LTZE 2 OC dr. ir. W.L. van Norden

Regiobesturen:
Noord:
 LTZE 1 ing. F.J.J. Schoonhoff
 LTZE 1 mw. J.S.I. Bisdonk
 LTZVK 2 OC b.d.
 H.T. van Wilgenburg

LTZSD1 b.d. mw. A.L.P. Vrijburg
 LTZE 2 OC dr. ir. W.L. van Norden

Midden:
 KLTZ K.F.J. Henkelman
 KTZA b.d. P.J.G. van Sprang
 KLTZE ir. W.W. Schalkoort
 LTZA 2 OC N.H. van de Pol
 LTZE 1 ir. H.J. Jutte

Zuid:
 KLTZSD b.d. H. Willems
 Maj KL b.d. P. van der Laan
 LTZA 1 mw. A.S.A. de Vries
 KLTZA b.d. P.A. Brons
 (postactieven)

Caribisch Gebied:
 LNTKOLMARN b.d. H.J. Bosch bc
 LTZ 1 drs. F.J. Jansen

Adres secretariaat:
 Wassenaarseweg 2
 2596 CH Den Haag
 T : 070-3839504
 F : 070-3835911
 E : info@kvmo.nl
 W : www.kvmo.nl

De KVMO heeft een samenwerkingsverband met Onderlinge Bijstand (www.onderlingebijstand.nl). Voor nadere informatie of het verkrijgen van aanvraagformulieren kunt u contact opnemen met het secretariaat KVMO.

